Wesselényi Miklós-fiul

JURNAL DE CĂLĂTORIE
(1821-1822)

- fragmente -

Jibou
2025

Wesselényi Miklós-fiul

JURNAL DE CĂLĂTORIE
(1821-1822)

- fragmente -

selecţie, traducere şi editare
Györfi-Deák György

Jibou
2025

Titlul original:
Báró Wesselényi Miklós útinaplója : 1821-1822. Cluj-Kolozsvár : Concordia Ny., 1925
Volum publicat la împlinirea a 175 de ani de la moartea autorului.
ISBN 978-973-0-41686-2

(c) 2021-2022 Györfi-Deák György

Acest volum poate fi descărcat de pe internet şi distribuit liber, prin orice mijloc informatic, fără a i se modifica forma şi textul.
Comercializarea cărţii este prohibită.

Traducătorul poate fi contactat la adresa:
gyuri4675@yahoo.com

26 septembrie 1821, Jibou

Cum m-au absorbit numeroasele mele preocupări, n-am avut timp să percep sentimentele de care mă temusem dintru început; dar când a sosit ora despărţirii, mama a privit în adâncul inimii mele şi dacă a văzut ce gânduri de jale îmi sfâşie pieptul, s-a ridicat bărbăteşte deasupra

propriilor simţăminte şi şi-a ascuns tristeţea cu graţie maternă şi forţă sufletească. S-a ferit ca vreo lacrimă sau vreun reproş să-mi provoace o răbufnire, iar eu, văzându-i zbuciumul interior şi aceste dovezi ale dragostei de mamă, am fost copleşit amarnic tocmai de sentimentele reprimate, astfel încât, deşi m-am străduit să le stăpânesc, mi-au ţâşnit lacrimile şi au stropit mâinile binecuvântate care m-au îngrijit cu atâta grijă de la leagăn până azi. „*Wir werden uns gewiss wiedersehen*” (cu siguranţă ne vom revedea) a fost tot ceea ce am putut boci amândoi. Un ultim sărut fierbinte şi am fugit afară să mă arunc în şaua bidiviului care mă aştepta pregătit, apoi am plecat în galop. Când am ieşit din sat, mi-am întors privirea înlăcrimată. Se mai zărea doar acoperişul casei, dar mersul iute al calului l-a ascuns degrabă; acum zăresc locul unde au fost înmormântaţi tata şi pedagogul meu, Pataky, doar cât să-l alduiesc, dar dispare, a şi dispărut, poate pe veci.

Vremea, precum starea mea interioară, era neîmpăcată şi sumbră, vântul rece din nord îmi sufla nemilos în ochi ploaia care turna din găleată. Multă vreme am tăcut pe drum, mai târziu am continuat schimbând vorbe cu Horváth Misi. Seara am ajuns şi muraţi, şi zgribuliţi la Bánffy Getzi din Nuşfalău. [...]

A DEBRECZENI CSÁRDA AZ EZREDÉVI KIÁLLÍTÁSON. — Morelli Gusztáv tanár metszetei.

UNGARIA

28 septembrie 1821

Seara am ajuns în Debreţin. L-am revăzut cu bucurie pe Széchenyi, de a cărui soartă Geniul cel bun mi-a împletit destinul şi de care m-a legat strâns un timp atât de îndelungat. Cum era tocmai ultima zi de „*contractio*” (convocare), toţi ofiţerii din regiment s-au adunat la

„*Hanul Taurului*”. M-am bucurat să văd atâţia cunoscuţi laolaltă, dar aş fi dorit mai degrabă să fim singuri cu Széchenyi, pentru că aveam atâtea să-i spun. [...]

3 octombrie 1821

Din Örs, am gonit fără oprire până în Pesta. Károlyi şi Dőry, călare pe nişte cai care nu se puteau întrece cu Dali, au rămas în urmă şi ne-au ajuns abia seara, în vreme ce noi am sosit după-masă, la orele cinci. Dar n-am găsit găzduire la hanul „*Regele Maghiar*” şi, ceea ce a fost mult mai dezamăgitor, nici valeţii, nici bagajele trimise înainte, prin urmare am tras la Churfürst. Deşi n-aveam niciun alt veştmânt în afară de hainele de drum: nişte pantaloni ungureşti şi un dolman albastru, m-am dus la teatru. M-a distrat nespus de mult felul cum oamenii mă măsurau din priviri şi se uitau la mine ca la urs. [...]

10 octombrie 1821

Dimineaţă, la şapte şi un sfert, am pornit spre Szeret. Am luat prânzul la Bratislava şi am ajuns seara la zece în Viena. [...]

12 octombrie 1821

Dimineaţă, în jur de opt, am pornit la drum, am mâncat la Sopron şi, de acolo, m-am dus cu Széchenyi Pál la Czenk. Cum am ajuns, am examinat imediat, în grabă, caii, grajdurile, casele, odăile.

13 octombrie 1821

Am luat parte la o vânătoare cu gonaci, ne-am dus să puşcăm iepuri, fazani, sitari. Cum nu prea era vânat, lanţul a fost unul foarte strâns. Pe alocuri, a străpuns cu greu mărăcinişul des. A fost un efort neplăcut şi inutil al unui număr mare de oameni, doar ca să alunge plictiseala domnilor prin doborârea câtorva iepuri pricăjiţi. Am urmărit goana ruşinat şi plictisit, deşi rar găseşti om căruia să-i placă vânătorile mai mult decât mie. Aici, m-a decepţionat faptul că am văzut trecând prin desişul înspinat nu numai bărbaţi desculţi şi zgâriaţi, ci şi fetiţe plăpânde. Aş dori ca silinţa de a ocroti reprezentatele sexului femeiesc să le vizeze şi pe cele mai dezavantajate de soartă. [...]

AUSTRIA

23 octombrie 1821

În jur de zece, am plecat către Viena. Ne-am oprit în Sopron, unde Széchenyi şi-a rezolvat nişte afaceri, în vreme ce eu l-am căutat pe superintendentul Kis János, cu speranţa că voi afla ceva concret despre poeţii Döbrentei şi Berzsenyi, despre care am tot întrebat în regiune fără

nici un rezultat. M-am mirat şi m-am scandalizat, că aici, unde putem spune că s-a născut, nimeni nu-l ştie pe Berzsenyi cel binecuvântat, un liric entuziast şi patriot, care ar merita stima oricărui maghiar. În cazul lui, se adevereşte că „*nemo domi propheta*” (nimeni nu e profet în satul său). Am aflat de la Kis János că locuieşte în Újfalu, la patru ore depărtare de Sopron, iar Berzsenyi în Miklá din Somogy. [...]

În Viena, am ajuns seara pe la opt. Eu m-am cazat pe Jägerzeil 535, în locuinţa rezervată încă din Czen de Pigay, secretarul lui Széchenyi. Széchenyi îmi promisese încă în Jibou că mă va caza la el acasă, unde avea vreo zece camere. [...] Că n-a putut să-mi dea nicio odaie, treacă-meargă, dar să promiţi şi să nu te ţii de cuvânt e ceva ce nu stă în firea mea. [...]

26 octombrie 1821

Széchenyi mi-a predat azi prima lecţie de limbă engleză. Este un semn de amiciţie cu atât mai deosebit cu cât nu prea are timp de astfel de ocupaţii plictisitoare, fiind ocupat cu afacerile şi cultivarea relaţiilor din lumea largă, activităţi la care a trebuit să renunţe vreme de câteva ore ca să se ocupe de acest aspect al prieteniei noastre. Ne-am dus împreună în Ball-Haus ca să jucăm tenis. Mărturisesc că până acum n-am avut nicio bănuială că ar exista un asemenea sport frumos şi sănătos. Széchenyi joacă foarte bine. Azi am încercat să văd cât de ieftin se poate mânca şi m-am săturat la Igel cu doar 59 de creiţari, e adevărat că la o masă de lângă apa Dunării. [...]

28 octombrie 1821

O bună parte a zilei am petrecut-o acasă, cu gramatica şi dicţionarul limbii engleze. E un grai dificil şi poate că mintea mea e şi mai greoaie, dar mi-am propus să trec peste toate obstacolele cu voinţă şi stăruinţă bărbătească. [...]

21 noiembrie 1821

Seara am luat cina împreună cu Gudenus şi mulţi alţi ofiţeri. Au discutat savant despre nişte concepte inginereşti şi matematice, precum calculul integral şi diferenţial, din care n-am prea priceput nimic, deşi am studiat şi eu matematicile şi am obţinut calificativul „*maxima cum eminentia*”, dar se vede că în zadar, cunoştinţele s-au evaporat de mult din capul meu, din cauza nenumăratelor zaiafeturi. [...]

25 noiembrie 1821

M-am dus în Burg dis-de-dimineaţă şi m-am distrat acolo până aproape la prânz. Am petrecut cu adevărat o dimineaţă după pofta inimii mele.

Cât de înapoiată este economia noastră. Câte maşini care fac lucruri folositoare şi scutesc de lucrul cu braţul sunt în alte ţări, precum şi în Austria sunt cu totul obişnuite, dar de care nu se ştie nimic la noi. La noi, în săracul Ardeal, cauza rămânerii în urmă nu este doar şirul de nenorociri, ci şi situarea geografică marginală. De multe ori m-am frământat, de ce trebuie ca tocmai ţara mea să fie atât de departe de

lumea civilizată, dar m-a împăcat gândul că m-aş fi putut naşte în Groenlanda sau Noua Olandă.

La Burg, am văzut plugul cu trei brăzdare atât de necesar pentru cultura porumbului, semănătoarea cu încărcare uşoară, Liniator-ul esenţial pentru cartofi. În afară de acestea, am cerut să fabrice un model nou, după o idee de-a mea: un plug care se va deosebi radical de alte tipuri (şi îi va spori nespus utilitatea), deoarece va avea coarne interşanjabile, precum am văzut la cele fabricate de Bayley. Mă bucur că inovaţia a fost acceptată, fapt care mi-a flatat şi orgoliul, abia aştept să-l pot încerca.

Am luat prânzul la Tarau, împreună cu bihorenii. Cămăraşul Miskoltzi este o bucăţică de om, o aşchie răsucită de rindea, care se crede foarte deştept. Klobusitzki Jani este un adevărat Transhybiscanus palavragiu. Când a pornit de-acasă, a îmbrăcat o robă nouă, prost croită şi o pălărie ponosită. Abia am reuşit să-l conving să-şi vâre batista în buzunar, pentru că îi atârna de vreo doi coţi în afară. Csáky Sándor este un om de treabă şi prietenos. Tisza Lajos este un băiat bun; pariez că este veşnic îndrăgostit.

M-am dus la balul de duminică şi n-am regretat sfertul de oră petrecut acolo. *Menuetele* (care-mi stârnesc râsul la văzul celor mai comice piruete şi plecăciunilor rigide) şi *deutsch*-urile, care decurg într-o deplină independenţă faţă de melodie, sunt unice în domeniul dansurilor. [...]

12 decembrie 1821

Dignum, profesorul meu de limbă engleză a râs de mine când am răspuns greşit din lecţia curentă. Eu m-am enervat şi i-am cerut socoteală. Au trecut câteva luni de când nu m-a cuprins mânia; că s-a nimerit să se întâmple azi, e un lucru de care mă ruşinez şi pe care-l regret, probabil că mi-au cedat nervii. Fie ce-o fi fost, adevărul este că a fost fie o slăbiciune trupească, fie sufletească, fie amândouă.

Azi am reuşit să desenez un chip de capucin bătrân, pe care l-a luat Cserey şi l-a dus. Cserey mi-a povestit despre două împrejurări legate de arestarea sărmanului nostru părinte. Prima, prilejuită de trecerea graniţei cu Ungaria, când *obester*-ul (colonelul) Festetich György i-a propus să-l lase să plece liber, dar el a refuzat cu nobleţe şi o *resignatio* (resemnare) bărbătească, la fel cum a declinat-o şi pe cea de pe drumul dintre Crasna şi Pericei, făcută de Vay László. A doua s-a referit la cererea depusă la împăratul Iosif al II-lea, prin care semnatarii din mai multe de douăzeci comitate din Ungaria cereau eliberarea sărmanului meu tată din cauza agravării stării sale medicale. Dacă chiar aşa s-a întâmplat, mă minunez cum de n-am auzit de ele mai devreme. [...]

19 decembrie 1821

Planurile noastre de a călători încep să devină certe. Széchenyi a obţinut un concediu de un an, făcuse rost de bani deja înainte. Proiectul a încetat să fie secret. Şi eu mă voi duce mâine la cancelaria împărătească spre a depune *instantia* (cererea) pentru a obţine un paşaport, pentru a merge peste hotare în scop economic şi legat de

creşterea cailor. Dar abia mi s-au luminat aşteptările, că au început să fie ameninţate de alţi nori. Umblă zvonul că sultanul turc ar fi fost asasinat şi trebuie să fie ceva serios, deoarece în cancelarie e o agitaţie neobişnuită. Dacă se confirmă, atunci sigur va izbucni războiul, caz în care Széchenyi nu va putea să plece. Atunci voi fi în stare să mă înrolez voluntar, numai ca să-mi vărs mânia asupra a doi-trei ieniceri sau să-mi frâng gâtul fără nicio teamă (*Nebojsa*).

BAVARIA

4 martie 1822

München. Am plecat din Viena în 1 şi am ajuns ieri, după amurg. Am călătorit foarte comod în rădvanul [cu ferestre] de sticlă al lui Széchenyi, aşa că n-am motive să mă plâng de frig sau nesomn. Vremea a fost senină şi plăcută, uneori prea caldă. [Am străbătut] ţinutul pe cursul Dunării până la Ems, apoi pe Inn până la Ampsing, este frumos,

înviorat de pădurile de brad şi pâlcurile de arbori din şes. Însă în apropiere de München, regiunea devine mai sălbatică şi mai deluroasă... În Austria şi în Bavaria, agricultura este la fel de dezvoltată. Solurile sărace prin natură sunt gunoiate din belşug, ba chiar am văzut bălegar aruncat pe semănăturile înverzite. Pământurile sunt bine lucrate şi adesea prevăzute cu sisteme de irigaţie. Toate acestea denotă puţinătatea terenurilor, ceea ce a determinat o îngrijire atentă. Fiecare tarla este îngrădită, ceea ce, aici, în Bavaria, afectează pădurile într-o măsură mult mai mare decât la noi, deoarece se folosesc trunchiuri tinere de brad. Oamenii de aici sunt sănătoşi, dar nu par să fie de un soi puternic. Bărbaţii sunt fie foarte slabi, fie prea graşi şi nu prea sunt muschiuloşi printre ei. Femeile sunt frumoase şi curăţele. Se deosebesc de austrieci prin felul chipurilor şi prin faptul că sunt mult mai politicoşi. Dialectul austriac dispare destul de repede după ce călătorul ajunge pe pământul bavarez. Aici, în München, am găsit găzduire cu greu, deoarece se făcuse noapte târzie pe când am ajuns. Azi, Széchenyi n-a găsit niciun cunoscut, aşa că s-ar putea ca mâine să ne continuăm călătoria. Cel puţin aşa am crezut înainte de a merge la teatru, dar apoi planurile noastre s-au schimbat. Széchenyi l-a întâlnit acolo pe bunul său prieten, prinţul Löwenstein. Acesta l-a condus în loja Curţii şi l-a prezentat prinţului regal Karl Theodor (1795-1875), care l-a primit foarte binevoitor şi l-a invitat să ia prânzul mâine la palat. Chiar m-am minunat cum s-a bucurat ca un copil de întâmpinarea strălucitoare de care a avut parte. Întotdeauna l-am considerat vanitos şi ştiu că trufia este resortul principal, cauza tuturor acţiunilor sale, dar niciodată n-am crezut că va da o atât de mare importanţă unor aspecte insignifiante ca pondere în viaţă. [Nota traducătorului: Urmează un amplu paragraf netradus, care cuprinde consideraţii filosofice legate de orgoliu.]

Oare de ce n-am simţit asta, intens şi motivat, pe când aveam 18 ani? Totuşi este bine că am realizat acest aspect la 25 şi nu la 50 de ani.

Am ţinut foarte mult la respectarea lăuntrică a valorilor morale şi poate că acum le preţuiesc mai mult ca niciodată. Cred şi simt că am dreptate, dar încă vor fi necesare multe dovezi ca să mă conving deplin. Oare voi reuşi întotdeauna să înfrunt încercările ca un bărbat? Este o întrebare al cărei răspuns o va aduce numai timpul - fie un „*da*” izvor de fericire, fie un „*nu*” murmurat cu un glonte în căpăţână; deoarece pot răbda fără nicio supercalitate trupească sau sufletească, ori cu corpul chinuit şi cu cunoştinţele limitate, o viaţă de privaţiuni, în deplina şi asumata acceptare a unui ţel - dar nu doresc, niciodată! să am parte de o viaţă nevolnică, laşă, învrăjbită.

5 martie 1822

La porunca regelui, mai marele herghelegiilor, baronul Kessling, ne-a prezentat grajdurile crăieşti, cu o curtoazie infinită, dar groaznic de plictisitor. A trebuit să examinăm tot, până la cele mai mărunte piese de harnaşament şi să vizităm cele mai ascunse colţuri. Grajdurile, manejul, trăsurile, şeile, hamurile şi echipamentele sunt toate bune, ba chiar excelente, numai caii sunt prăpădiţi. Firea umană cere ca întotdeauna să ducem lipsa celor mai necesare lucruri, iar poveştile să înceapă cu finalul! N-am văzut niciun cal ca lumea, numai dobitoace îngrăşate şi balonate.

Regele are trei heghelii: Rohrfeld, Bergstädt şi Neuhof, care totalizează circa 400 de cai. În afară de acestea, există şi herghelii pur militare, formate din cei mai buni cai ai diferitelor regimente; dar acestea nu sunt coordonate de herghelegiul-şef al Curţii, ci stau sub comanda generalului Wrede. Dacă luăm în considerare abordarea corectă şi, aş spune, ardoarea naţională generală cu care bavarezii duc grija cailor, în curând s-ar putea încropi un grup ales de cabaline, cu precădere dacă întrecerile de cai (care aici, în München, au loc în octombrie, cu prilejul unor mari serbări populare) ar avea un regulament potrivit acestui scop şi n-ar fi privite doar ca un joc şi o distracţie. Atelajele de gală ale regelui ar putea să fie folosite la tot felul de munci, cum ar fi căratul lemnelor sau a fânului. Poate că pare un pic cam

bizară, dar eu consider că, examinată fără prejudecăţi, ar fi o idee excelentă şi inteligentă. Cât despre călăritul artistic nu pot spune nimic, deoarece nici n-am văzut, nici n-am aflat ce nivel a atins aici.

Azi am vizitat [colecţiile de artă din] *glyptotheka*; încă nu-i în întregime terminată, dar a fost construită cu gust, sălile sunt potrivite ţelului - cu toate acestea, nu conţin nici o statuie mai deosebită. Pe tencuiala uneia dintre încăperi, [Peter von] Cornelius (1783-1867) tocmai picta o frescă: „*Orfeu îi cere lui Pluto să i-o înapoieze pe Euridice*”. Compoziţia reprezintă o buluceală de personaje, unele prost desenate.

Am luat masa la Trauttmannsdorf, ambasadorul austriac. Soţia sa s-a născut Károlyi; n-am întâlnit de mult o pereche atât de plictisitoare. Deoarece tăcerea e de aur în diplomaţie, prevăd că Trauttmannsdorf va face carieră.

Seara, am fost la teatru în loja lui Löwenstein, a cărui soţie s-a purtat deosebit de politicos, cu multă naturaleţe. Teatrul se află într-o clădire nouă, mare şi frumoasă, dar mi s-a părut incomod faptul că lojile sunt separate doar de nişte balustrade. Reprezentaţia a fost „*Das Bild*”, jucată mult mai prost decât la Viena.

München este un oraş drăguţ, cu bulevarde largi, pietruite. „*Englische Garten*” (Parcul englezesc) este foarte frumos.

Viaţa de la Curte nu este marcată de pompa rigidă şi grandilocvenţa care împiedică stabilirea de contacte umane, ci este una populară. Se vede că oamenii îşi iubesc foarte mult regele.

Stările tocmai s-au adunat [în sesiunea legislativă]. Îmi pare foarte rău că nu pot participa la o şedinţă, deoarece azi nu se ţine, iar mâine nu putem rămâne după orele 14. Iată un bun prilej să aflăm nişte lucruri interesante pentru noi, ungurii. Ar fi deopotrivă curios şi instructiv să vedem dacă această adunare corespunde ori nu scopului şi demnităţii presupuse, dacă hălăduieşte pe un drum drept ori nedrept. Cu atât mai mult aş fi dorit să văd Adunarea Stărilor, deoarece ea funcţionează într-un fel cu totul ciudat: se râde de ei, sunt ţinta ironiilor. Hiba trebuie să fie ori în mulţimea care îi judecă, ori în ansamblul legiuitorilor, dar în ambele cazuri este o atitudine cumplit de greşită şi păguboasă cu gândul la viitor. Din câte am auzit, vorbesc foarte liber, în timp ce îi atacă furibund pe miniştrii răspunzători. Altminteri, n-au niciun orator de seamă - cum să fie posibil, cât timp consumă doar găluşte fierte şi bere!

Cred că puterea morală şi spirituală este la fel de străină acestui neam precum frumuseţea şi eleganţa cu vino-ncoace. Poate că niciodată n-a apărut pe lume un bavarez pe care să-l hărţuiască Graţiile cu zâmbetul pe buze.

Armata este prost înarmată, dar bine îmbrăcată, respectiv cu [uniforme din] postav bun, piele etc. Alura lor nu este destul de impresionantă; sunt nişte feciori drăguţi, 'nalţi şi subţiri ca brazii, dar lipsiţi de energie. Totuşi, parcă uneori ar ţâşni din ei imensa scânteie produsă de tunetul napoleonian care a scuturat tăriile cerului.

6 martie 1822

Am pornit dimineaţă la 10. Caii sunt înhămaţi într-un fel foarte straniu; primii doi cai se află la 2-3 stânjeni (*klafter*) [Nota traducătorului: 3-4 metri?] de cei din spate, totuşi vizitiii de pe poştalioane îi mână cu frâiele într-un mod foarte sigur. Am luat masa în Augsburg, dar şederea a fost prea scurtă ca să vedem ceva din acest străvechi şi frumos oraş. Se află pe malul [râului] Lech, care este plin de plute, dar nu este la fel de mare ca Iser în München.

Am trecut noaptea prin Ulm. De când am părăsit München, caii de schimb sunt tot mai mărunţi şi mai prăpădiţi. Câmpiile şi ogoarele sunt excelent lucrate, am văzut mulţi pomi fructiferi, mai ales pe marginile drumurilor. Nici sălciile nu sunt lăsate de capul lor, ci acum, în vreme de primăvară, le-au tuns cum se cuvine.

Berea de pe întreg cuprinsul Bavariei este excelentă şi foarte ieftină; o jumătate de cupă (*Mass*) costă doi creiţari.

Regele organizează o vânătoare de capre sălbatice unică de felul ei, deoarece anul trecut au doborât într-o singură zi de toamnă o sută de animale.

Dacă nu s-ar vedea pretutindeni roadele muncii celor care trăiesc aici, regiunea dintre München şi Friedberg, iar apoi cea dintre Augsburg şi Ulm, ar părea pustie şi neprietenoasă.

WÜRTEMBERG

7 martie 1822

Cu Ulm, încep Würtemberg şi germana împestriţată cu dialectul şvab. Până la Stuttgart, solul este pietros, către Geislingen se înmulţesc hârtoapele, iar între Westerstetten şi Geislingen coama dealurilor devine monotonă, urâtă. Am luat prânzul în Geislingen. Câteva femei şi fete s-

au înghesuit în jurul nostru ca să ne ofere obiecte din lemn, sculptate aici. Din Plochingen încep podgoriile. Coastele foarte abrupte sunt cât se poate de potrivite, iar alunecările de teren sunt oprite de brâuri clădite din pietre. (Pământul este la fel de roşu, precum acasă, în Someş-Odorhei.) Viţa-de-vie se cultivă pe araci. Din Geislingen dispar pădurile de brazi, dar plopii rămân destul de deşi. În general, pădurile sunt maiestuoase, întocmai ca şi vânătoarea. Regele de acum şi-a eliberat ţara de povara unei populaţii exagerate de animale sălbatice. O mare parte a dăunătorilor a fost exterminată, fiecare comună a angajat câte un vânător, care are voie să împuşte exemplarele care distrug câmpurile şi ogoarele. Ce frumoase şi ce demne de respect ar fi aceste reglementări în favoarea oamenilor, dacă iluzia nu mi-ar fi parţial risipită de faptul că însuşi regelui nu-i place vânătoarea.

În Stuttgart, lemnul este preţuit în mod deosebit, un stânjen costă 16-20 florini.

Comunele se îndeasă una lângă cealaltă, [cu case] mari, din lemn, bine construite. Drumurile sunt excelente, omul înaintează aproape continuu printre pomi: şiruri de meri şi de peri. Întreaga ţară este cultivată excelent, fiecare palmă de pământ este folosită chibzuit, astfel încât pare că străbatem o grădină nesfârşit de frumoasă. Herghelia regală se află în Klosterweil. Am petrecut un timp foarte scurt acolo. Clădirile frumoase, grădinile somptuoase şi caii mi-au împărţit atenţia într-atât, încât n-am putut să mă concentrez pe niciuna. [Urmează un pasaj care cuprinde descrierea grajdurilor pentru cai.] Într-un grajd mic şi cochet, am zărit douăsprezece văcuţe binefăcute din Brabant. O uşă

cu geamuri ducea către camera răcoroasă de păstrare a laptelui, iar alta într-o mică încăpere, minunat mobilată cu toate cele necesare pentru savurarea produselor. Se pare că regelui îi place laptele nespus de mult.

S-a făcut seară târzie, când am ajuns la Stuttgart şi ne-am cazat la „*Regele englez*”, dar, deoarece rămăsese o singură cameră, a trebuit să urcăm la etajul trei.

Würtemberg a avut o Constituţie foarte veche şi, comparată cu spiritul epocii, de-a dreptul liberală. Dar regele Friedrich I (1754-1816) a abrogat-o în 1806, când, după încoronare, s-a proclamat suveran cu puteri nelimitate. Totuşi, la Congresul de la Viena, a declarat că este dispus să acorde poporului o nouă Constituţie. La elaborarea acesteia s-a lucrat febril, mai ales la insistenţele următorului domnitor, Wilhelm I (1781-1864). Dar, după elaborarea legii fundamentale, stările n-au reuşit să se înţeleagă asupra conţinutului, iar divergenţele au fost sintetizate în cinci puncte principale. Teama miniştrilor că puterea le va fi serios îngrădită de controalele severe a provocat multe tergiversări. Stările n-au fost motivate de unul şi acelaşi interes. Bătrânii din Würtemberg au ţinut morţiş la vechea rânduială, ceea ce nu i-a interesat pe cei din provinciile nou alipite (între 1801-1809), care până atunci nu avuseseră parte de aşa ceva. Lipsa unităţii, neglijarea interesului public şi neîncrederea reciprocă au blocat armonizarea diferitelor opinii, aşa că, după multe tergiversări, însuşi regele a stabilit punctele divergente, după pofta stărilor, dar cu condiţia ca în termen de 5 zile să hotărească dacă-i da ori ba. Ce-i drept, stările nu au respins versiunea regală, dar s-au împotrivit voinţei suveranului. Adunarea constituantă a fost dizolvată în

5 iunie 1817. Răspund ministerele. La începerea consiliilor, regele propune noile legi de adoptat şi, până când proiectele n-au fost dezbătute, stările nu pot aduce amendamente proprii. Astfel, regele le oferă stărilor destul de măcinat şi poate sta liniştit, că nu va întâmpina nicio opoziţie. Legile sunt promulgate de suveran; iar dacă monarhul respinge vreuna, ea poate fi reluată în discuţie abia peste trei ani. Aceasta deoarece stările se întrunesc doar o dată la trei ani. Oratorii talentaţi sunt la fel de rari ca în Bavaria, dar nici graiul local nu este pe potriva retoricii, însuşi Demostene ar suna foarte nostim dacă s-ar exprima în şvabă. Adesea, chiar şi miniştrii vorbesc numai în dialect. Încasările statului însumează circa 10 milioane, din care 7 sunt mistuite de salariile funcţionarilor şi armatei. Restul de 3 sunt folosite pentru nevoile civile şi achitarea creditelor. Datoria publică este de aproximativ 40 de milioane. Comerţul din Würtemberg este slab. E adevărat că produsele pentru consumul intern sunt suficiente, dar ele nu se potrivesc pentru export. Nu prea întâlneşti nici fabrici [pe aici].

8 martie 1822

Încă de ieri, Széchenyi a făcut demersurile pentru excursia de azi şi astfel am mers cu trăsura contelui Thurn, ambasadorul austriac, în „*Klein Hohenheim*”, unde sunt crescuţi mânjii necastraţi ai statului. Păşunea se întinde pe o colină cu petice de pădure, cu o iarbă nu prea grasă, din câte am văzut. Porţiunea de pajişte, delimitată cu o împrejmuire simplă din prăjini întinse între stâlpi, este foarte mare. Aici

am găsit 16 armăsăruşi de un an. [Urmează un pasaj care cuprinde descrierea mânjilor.]

Pormind de pe frumosul dâmb, pe care se întinde Hohenheim, am străbătut văi şi păduri neumblate către Schranhausen. Şi acesta se găseşte pe o înălţime înconjurată de păduri şi munţi; pe vremuri a fost un domeniu de vânătoare, dar mistreţii au trebuit să cedeze locul cailor. [Urmează un pasaj care cuprinde descrierea grajdurilor.] Cele 16 iepe sunt îngrijite de 2 oameni, iar cei 57 de mânji sunt daţi în grija a 6 persoane. Medicul veterinar s-a mândrit cu faptul că iepele primesc doar fân, dar personalul susţine că primesc un tain militar întreg de orz şi o jumătate de ovăz. După admirarea acestor făpturi nobile, dintr-o colecţie cu adevărat regală, ne-am grăbit după-amiază la 2 să ne întoarcem în oraş.

Am vizitat atelierul lui [Johann Heinrich von] Dannecker. [Urmează un pasaj care cuprinde descrierea operelor văzute în atelierul artistului.]

Teatrul de aici este destul de frumuşel, dar jocul actorilor lasă de dorit.

9 martie 1822

Baronul Münchingen, herghelegiul-şef, ne-a prezentat cu multă amabilitate grajdurile de la curte. Am avut prea puţin timp ca să vedem şi să examinăm tot. Aşa că mi-am îndreptat atenţia doar asupra armăsarilor arăbeşti, care au fost scoşi anume pentru noi. [Urmează un pasaj care cuprinde descrierea cailor văzuţi.]

După aceasta, i-am vizitat pe fraţii Boisserée şi pe Mr. Bertran. Aceşti trei oameni deosebiţi au investit mult efort şi bani ca să adune cele mai bune picturi ale aproape necunoscutei şcoli germane, risipite ici-colo şi îşi prezintă colecţia tuturor celor interesaţi, cu multă bucurie, fără să ceară taxă de vizitare. [Urmează un pasaj care cuprinde descrierea tablourilor.]

Abia am putut să ne despărţim de aceste comori artistice, dar a trebuit să mergem la contele Winzingerode, ministrul regelui, ca să luăm prânzul. Tot acolo a mâncat şi baronul Gemmingen, a fost o plăcere să-l cunosc. Vorbeşte cu înţelepciune, simplu şi natural.

Am pornit la orele şase ale după-amiezii din Stuttgart. Ţinutul nu-i pitoresc, dar cultivarea pricepută mi-a stârnit interesul, regret cu adevărat că l-am văzut doar în trecere. Un bun gospodar ar avea multe, foarte multe de văzut în regiune, lucruri care ar merita să fie observate de un om cu experienţă şi să fie imitate. Scurtele mele notiţe, redactate pe baza celor văzute din caleaşcă, nu pot fi decât superficiale.

Am traversat Karlsruhe noaptea; în lumina puternică a Lunii Pline, străzile drăguţe, largi, drepte ne-au oferit o privelişte deosebit de frumoasă.

În Rastatt a trebuit din nou să meşterim la trăsură, răstimp în care am revăzut în gând celebrul episod al ambasadorilor. (Aici, în 1799, s-au întrunit la un congres reprezentanţi din partea francezilor, nemţilor şi austriecilor; el a fost dizolvat după victoria arhiducelui Charles de Austria asupra francezilor la Stockbach, când contele Lehrbach, ambasadorul austriac, a plecat. Francezii au rămas, deoarece şi-au

propus să scoată regatele germane de sub influenţa Austriei. A fost un plan sprijinit cu entuziasm de mai multe state germane mărunte. Ambasadorii francezi au părăsit Rastatt-ul în 28 aprilie şi au fost atacaţi în afara oraşului de soldaţii austrieci, care i-au ucis pe Roberjot şi pe Bonnier. Un altul, pe nume Debry, a fost grav rănit. Acest incident a constituit pretextul continuării războiului.) [Urmează un pasaj care detaliază atacul şi precizează că a fost realizat de un corp de husari din Secuime.]

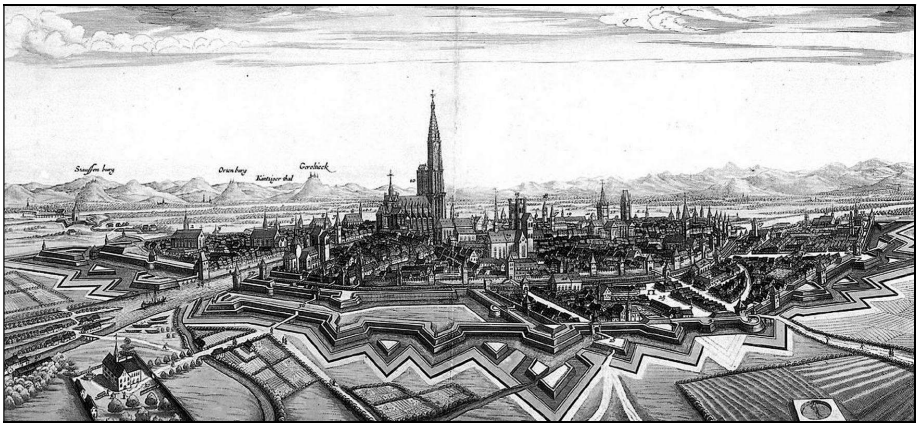

După-masă am ajuns la Strasbourg. Regiunea străbătută de fluviul Rin este deosebit de frumoasă. Strasbourg, privit ca fortificaţie, pare inespugnabil. Oraşul este frumos, cu case bune şi hanuri bine utilate, precum „*Saint Esprit*”, unde ne-am cazat. Teatrul este deosebit de frumos, construit cu mult bun-gust; dar, deşi are o sală imensă, publicul a lăsat de dorit.

10 martie 1822

Am vizitat domul. Este o clădire demnă, simplă şi înălţătoare, care impune respect. Am urcat până în vârful turnului, cale de 656 de trepte. Concepţia arhitectonică este îndrăzneaţă şi grandioasă, iar priveliştea oferită de marea înălţime ne-a desfătat.

Între Rastatt şi Strasbourg am întâlnit foarte puţini pomi, adesea am văzut exemplare mari şi puternice, de doi stânjeni înălţime, cu câte 5-10, ori chiar mai multe ramuri altoite. Succesiunea de păduri, când stejari, când brazi, plaiurile, frumoşii munţi din fundal, apele din vecinătate (Rin şi Ill) animă şi fac prietenoasă regiunea. Solul este nisipos, în general bun, stratul de dedesubt este pietros.

FRANŢA

11 martie 1822

Cum ajunge omul să calce pe pământ francez, totul surâde mai prietenos. Oamenii sunt mai politicoşi, mai inimoşi. Tot ce fac le evidenţiază vivacitatea. Sângele lor curge mai liber, mai puternic în vene, nu există niciun neam mai rasat [în original, în franceză: „*race*”], cu mai multă tărie şi elasticitate de oţel decât acesta. Bineînţeles, în Elzass încă nu transpar complet caracteristicile franţuzeşti, limba nu este

curată, ci împănată cu termeni de împrumut; cei de aici nu sunt nici nemţi, nici francezi, abia la Nancy ajungi cu adevărat în Franţa.

Ne-am continuat drumul pornind din Strassburg după-masă la ora trei. Am ajuns la Saverne pe lumină, dar a trebuit să ocolim Sarrebourg, deoarece, fiind o fortăreaţă, noaptea îşi ţinea porţile închise.

12 martie 1822

Am luat micul dejun în Nancy. E un oraş foarte frumos. Seara am mâncat în Bar-sur-Ormain.

13 martie 1822

Dimineaţă am ajuns în Châlons-en-Champagne. Pe drum, iarăşi ni s-a frânt caleaşca şi a trebuit să luăm cu Széchenyi un „*pataugе*” [o zdruncinătoare], supranumit şi „*tape-cul*” [„pleazne-n fund”: o şaretă cu două locuri]. Mai apoi, Zimmermann şi Salender ne-au ajuns din urmă [cu rădvanul reparat]. Era încă dimineaţă când am poposit în Épernay. Am luat micul dejun la han, apoi, însoţiţi de ginerele domnului Moët (nu l-am întâlnit pe domnul Moët în persoană, deoarece nu era acasă) am vizitat uriaşul labirint care-i serveşte drept pivniţă. Este adecvat scopului, deoarece nici înălţimea, nici lăţimea nu sunt mai mari decât trebuie. Adăposteşte 800.000 de butelii; se speră ca la anul să le mărească numărul la 900.000.

[Urmează o parte care cuprinde noţiuni de viticultură şi detaliază tehnologia de producere a şampaniei.]

Moët îşi exportă produsele nu numai în Europa, ci şi în Indii [coloniile asiatice] şi America, iar cele mai însemnate capete din lume, precum regele Angliei etc. se aprovizionează de la el.

14 martie 1822

Am pornit dimineaţă la 7 şi am ajuns seara la 9 în Paris. Ţinutul străbătut pe parcurs este muntos, mai ales stâncos, iar solul sărăcăcios este forţat să producă numai printr-un efort necontenit. La Passy-sur-Marne, unde se termină terenul amestecat cu cretă din Champagne, peisajul devine impresionant: râul Marne şerpuieşte printre păduri şi ogoare, iar satele se continuă unul pe celălalt.

Seara, Parisul chiar seamănă cu un oraş al zânelor; la prima vedere, e surprinzător şi orbitor. Iluminatul excelent, vitrinele strălucitoare, aranjate cu gust, ale magazinelor înşiruite pe ambele laturi ale bulevardelor largi, cu circulaţie neîngrădită, oferă o privelişte grandioasă. Am tras la „*L'hotel des Princes*”: Széchenyi într-un apartament foarte frumos, iar eu într-o cămăruţă. Nu ne-am schimbat hainele, ci ne-am grăbit să vedem *Palais Royal*. La prima vedere, mi-a amintit piaţa Sfântului Marcu din Veneţia, dar cu un spor de lumină, savoare şi viaţă. Aici se găsesc de toate: de la cele mai nobile produse ale spiritului până la cele absolut necesare traiului cotidian, de la cele mai vanitoase închipuiri la cele mai căutate obiecte de modă. În acelaşi loc, societăţile ştiinţifice şi sălile de lectură se alătură cafenelelor (locuri destinate în mod exclusiv discutării politicii), sălilor de jocuri şi

crâşmelor cu o reputaţie îndoielnică. Întâlneşti aici, într-un contrast bătător la ochi, pe cei mai de seamă oameni, alături de pleava societăţii.

15 martie 1822

Am ieşit devreme şi atâta am umblat, atâta am căscat ochii (fără să examinăm ceva îndeaproape), încât nici n-am băgat de seamă şi a trecut întreaga zi. Seara am ajuns în *Académie Royale de musique*. Domnii Paul şi Ferdinand au dansat excelent. Doamna Bigottini a slăbit puternic. Pe de altă parte, opera „*Aladdin*” m-a cam plictisit. Nourit, în rolul lui Aladdin, a cântat şi a interpretat cu talent.

În timp ce urcam, la braţ cu Széchenyi, pe scările frumoase şi pline de lumea aleasă de la Academie, am vrut să fac un pas mai voios şi l-am săltat, dar m-am poticnit - prin urmare, dolofanul urs din Ardeal s-a întins pe burdihan. Széchenyi a rămas consternat, nici nu s-a enervat, nici n-a putut să râdă. Mie mi s-ar fi făcut ruşine dacă situaţia n-ar fi fost atât de comică, aşa că m-a pufnit râsul.

16 martie 1822

În bazinul acoperit, am luat prima lecţie de înot, apoi am vizitat *Hotel des Invalides*. Aceşti veterani aureolaţi de glorie, majoritatea mutilaţi în luptele de apărare a patriei, care îşi savurează pensia şi trăiesc din amintirea unui trecut glorios, constituie cu adevărat cea mai respectabilă categorie din lume. Trofeele militare care au decorat cândva acest templu au fost arse în mijlocul curţii, la ordinul

mareşalului [Jean Mathieu Philibert] Sérurier, în ziua dinaintea intrării trupelor aliate (12 aprilie 1814).

În faţa „*Corpului legislativ*” a trebuit să aştept trei ceasuri până când mi s-a permis să intru. Această adunare demnă de stimă oferă multe de văzut, dar ar trebui să fie vizitată mai des şi urmărită mai cu osârdie, pentru ca omul să priceapă şi să savureze tot. Clădirea este imensă în interior şi în exterior, potrivită menirii. Formele elevate ale Antichităţii se armonizează perfect cu nevoile şi rezolvările practice contemporane.

17 martie 1822

Am stat acasă până la prânz şi i-am scris dragei mele mame, deoarece tocmai pornea un curier către Viena. Am străbătut terasele şi grădinile dintre Tuileries şi Champs Élysée, însufleţite de mulţimea pestriţă. Am prins cel mai frumos timp [posibil] şi cea mai blândă atmosferă de primăvară. Deoarece s-a nimerit să fie duminică, pe străzi era un şuvoi nesfârşit şi variat de oameni traşi la patru ace. Cât de departe de această mirifică privelişte se situează Graben, Prater şi Bastei din Viena! Iar în parcul Tuileries, printre valurile de persoane îndreptate către mii şi mii de ţeluri, stolurile de porumbei ieşiţi să se încălzească la soare s-au avântat să se aşeze pe crengile copacilor. Iată o antiteză ciudată, oferită de o caracteristică absolut rurală şi de viaţa dintr-o metropolă strălucitoare.

Vivacitatea spirituală a francezilor rezultă şi din jocurile copiilor. Fiecare mişcare denotă dexteritatea, focul şi iuţeala lor. În general,

francezii nu sunt musculoşi, dar forţa pe care o iradiază din interior le întăreşte vinele, astfel încât chiar şi la bătrâneţe posedă mai multă „*rasă*” şi viaţă decât tinerii altor popoare.

18 martie 1822

Pe *rue du Chantre Nro. 18, prés la place du Palais Royal* [strada Chantre nr.18, în apropierea palatului regal], azi am luat primele lecţii de scrimă [de.: *fechterring*] de la Gomard [apelativul lui A. J. J. Possellier]. Printre elevii săi se numără atâţia scrimeri renumiţi, încât am socotit potrivit să mă prezint ca începător. Dar nicio clipă nu i s-a părut suspect că, potrivit părerii sale, am priceput foarte repede regulile pe care deja le cunoşteam. Se pare că începătorii de aici sunt foarte dibaci - ori că eu aş fi cel mai neîndemânatic individ din lume. În momentul de faţă, Gomard este cel mai bun spadasin din Paris.

Seara am fost la „*Theâtre Français*”. [François-Joseph] Talma, care l-a interpretat pe Regulus din „*Sylla*” [de V. J. E. de Jouy], m-a încântat. N-aş fi crezut să văd vreodată atâta temeinicie şi forţă, perfect exprimate în cuvinte şi gesturi. A fost de neegalat în scena a treia din primul act, când a contopit înfiorător multitudinea de sensuri din doar două cuvinte: „*il vivra*” [fr.: (el, Napoleon) „*va trăi*”]. Monologul din vis şi abdicarea au fost de asemenea interpretate cu măiestrie.

19 martie 1822

Am privit statuia regelui Henric al IV-lea de pe Pont-Neuf cu o straşnică spaimă. Ce un individ extraordinar şi, totodată, un rege cu o

gândire umană şi bărbăţie în fapte, ce amintire binecuvântată, demnă de respect, cu atât mai mult cu cât arareori o întâlnim. Am mers la *Musée Royal du Luxembourg*. Aici sunt expuse doar operele pictorilor francezi contemporani. [Urmează descrierea expoziţiilor.]

Am mai vizitat [cuştile cu] animale, nu prea numeroase, dar aranjate cu pricepere, din Jardin des Plantes. Într-un colţ al grădinii botanice, am citit această inscripţie cinică: „*Culture des plantes medicinales pour les pauvres malades.*” [Cultivarea plantelor medicinale pentru sărmanii bolnavi (cei fără bani).]

Am vizitat „*Pére la Chaise*” [Urmează descrierea cimitirului.]

Cea de-a doua lecţie din bazinul acoperit.

[Masă de prânz în compania lui Széchenyi, Stürmer, Sardagna, Merveld şi Binderrel, servită la Restaurantul Robert.]

Seara ne-am dus la „*Société des belles lettres*” (Societatea Literară). Mai întâi, au citit despre cruciade din istoria lui Michot, apoi a urmat o comunicare smintită, şi mai plictisitoare, despre Lună şi planete.

20 martie 1822

Ne-am dus până la Saint Denis. Vechea biserică, demnă de toată stima, a fost puternic deteriorată în timpul revoluţiei. Oasele tuturor regilor înhumaţi aici au fost aruncate; acum se lucrează în ritm alert la refacerea templului. O bună parte a pietrelor funerare (cărate la Paris în timpul revoltei populare) au fost aduse înapoi şi puse la loc. Osemintele risipite au fost strânse, dar, cum n-a fost cu putinţă să le aleagă, le-au aşezat într-un cavou comun. Singurul iertat de iureşul acelor vremuri

pline de mânie a fost [mareşalul] Turenne (mort în 1675). Gloata i-a dus trupul la Dôme des Invalides, unde a rămas până în ziua de azi. Saint Denis a fost destinat de Napoleon ca loc de veci pentru el şi dinastia sa. Poarta de metal menită accesului este zidită acum. Ludovic al XVI-lea, Marie Antoinette şi prinţul Berry încă n-au monumente funerare.

La „*Theâtre Français*” l-am admirat pe Talma în „*Oedip*”. Nu a jucat chiar atât de strălucit ca în „*Sylla*”. Domnişoara Gros a fost la fel de bună în interpretarea Iocastei, ca şi în cea a Valeriei. „*La femme jugée et partie*” este o comedie savuroasă. Domnişoara Mars este frumoasă şi accentuează perfect replicile. Domnul Cartigny este un comediant excepţional.

21 martie 1822

Am mers „*à chambre des députés*”. Girardin, Beauséjour şi Michin au cuvântat prelung. De pe locul său, Courcelle a întrerupt într-un mod foarte grosolan raportul ministrului de interne Corbieres şi a fost apostrofat. Ca moral, stânga este mai puternică, dar e mult mai slabă numeric, deoarece ca proporţie e doar jumătate din cât e dreapta. Marile divergenţe nu sunt provocate atât de principii cât de interesele diferite. Cred că foarte puţini sunt cu adevărat motivaţi de iubirea curată, adevărată, altruistă de patrie. Ei luptă unii împotriva celorlalţi din dorinţa de a se plasa în lumina reflectoarelor, de a dobândi ocazii favorabile şi [cât mai multă] influenţă, de a accede la putere, în posturi înalte, cu o încrâncenare care, dacă privim soarta Franţei, nu va rămâne fără urmări cât se poate de triste.

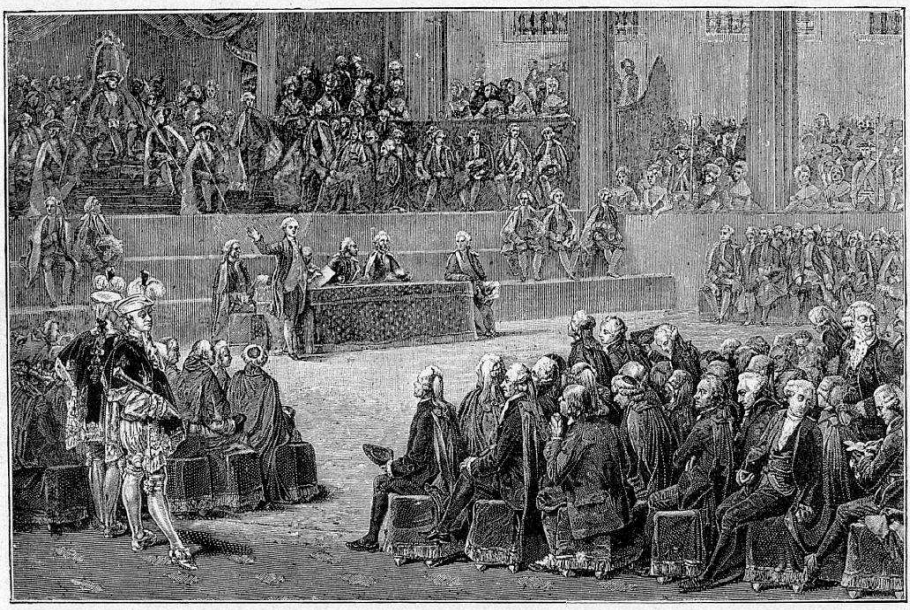

KÉPEK A NAGY FRANCZIA FORRADALOMBÓL. — A MÁJUS 5-DIKI ÜLÉS VERSAILLESBAN 1789.
Couder festménye a versaillesi palotában.

Am luat prânzul împreună cu Széchenyi la baronul [Karl von] Vincent, ambasadorul austriac. Au mai fost acolo Stürmer, Barbier, Merveldt şi Boul. Toţi aceşti diplomaţi sunt odios de ultraroialişti. Stürmer nu îndrăzneşte să-l frecventeze pe Pangration, deoarece acolo vin şi liberali şi se teme să nu-şi întineze urechile. Binder susţine că, după dizolvarea actualei sesiuni a Camerei, mai mulţi politicieni de stânga vor fi închişi. Acesta ar fi cel mai sigur mod de a asigura stabilitatea tronului în vremurile de acum, când totul este tumultuos şi zbuciumat.

Am fost la „*Théâtre de la Porte St. Martin*”. S-a jucat „*La chaste Suzanne*”...

22 martie 1822

M-am dus în Malmaison. Când am trecut de Barrière, am întrebat un om care stătea acolo, dacă acesta este drumul bun către Malmaison. A răspuns afirmativ, aşa că ne-am dus mai departe. Dar n-am făcut mai mult de câteva sute de paşi, când am auzit un strigăt, m-am oprit şi am văzut că francezul fugea mai să-şi piardă suflarea, ca să ne spună: crede că n-a înţeles exact şi că ne-a îndrumat greşit. Acest gest de politeţe, ieşit din comun, m-a uimit şi, când i-am destăinuit aceasta vizitiului, el mi-a spus: „*Mais savez vous Monsieur ce qu'il aurait dit si vous lui auriez donné quelque chose? Il irait boir avec un ami et dirait: c'est un bon bougre qui m'a donné cela, mais je veux parié qu'il n'est pas français!*” [fr.: Dar ştiţi, domnule, ce-ar fi spus dacă i-aţi fi dat ceva? Ar fi mers să bea cu un prieten şi să-i spună: am întâlnit un ticălos de treabă care mi-a dat bacşişul, dar pariez pe ce vreţi că nu era francez!”]

Regiunea de până la Malmaison e încântătoare. Priveliştea Senei, a insuliţelor cochete şi a malurilor desăvârşite este picturală. În această parte, mai ales la Nanterre, mai multe hectare au fost cultivate cu trandafiri, îngrădiţi cu grijă şi tunşi ca nişte garduri vii. Probabil că oferă o privelişte minunată când înfloresc. Niciunde n-am văzut semănături mai frumoase decât cele de aici, dar pământurile sunt divizate în parcele mici şi cultivate ca nişte grădini.

Malmaison este foarte interesant. Acum aparţine lui Eugène Beauharnais, prinţ de Leuchtenberg. N-a rămas nimic din vechea strălucire şi pompă. Mai multe lucruri au fost vândute, şi mai multe au fost distruse de mâinile duşmanilor, însă totul a rămas ca atunci când aici au locuit Joséphine şi Napoleon. M-au impresionat puternic mica bibliotecă şi biroul lui Napoleon. [Urmează descrierea.] La Malmaison, omul uită pentru câteva clipe de călâia epocă a Bourbonilor din prezent. Aici dai peste tot de chipul lui Napoleon, iar bătrânii slujitori din castel au scris pretutindeni pe pereţi, cu cretă sau cu cărbune, străvechiul şi entuziasmantul: „*Vive l'Empereur!*”.

Grădina este mare, frumoasă, bogată în arbori exotici.

După bătălia de la Waterloo, Napoleon a petrecut patru zile la Malmaison. Prusacii, care au sosit la puţin timp după plecarea sa, s-au apucat să sfarme tot, ca nişte vandali. Lângă unul dintre birouri, se află şi azi modelul unui vas de luptă, distrus de mâinile lor.

Din Malmaison, m-am dus cu caleaşca în Saint-Cloud pe „*Chemin de l'Empereur*”. [Urmează descrierea.] Castelul este într-adevăr unul demn de un rege. Mobila, în bună parte, este nouă, mai somptuoasă decât ar cere bunul gust. Dar priveliştea din ferestrele către Paris şi Sena este maiestuos de frumoasă. Într-una din camerele prinţesei de Angoulême (Marie Thérèse de France, fata lui Ludovic al XVI-lea şi a Mariei Antoinette) o pictură reprezintă entuziasmul cu care a fost primită Împărăteasa Maria Terezia la Bratislava de către Dietă.

După această mică excursie, am revenit după-masă şi am mânat direct la „*salle d'armes*”. Aici am exersat prima dată „*au mûr*” [la

perete]. Astăzi am umblat atât de mult şi scrima m-a înfierbântat atât de tare, încât la prânz am băut o întreagă sticlă de şampanie - ceea ce nu s-a întâmplat nici prima, nici ultima dată. Pot bea mai multe butelii fără să mă îmbăt.

23 martie 1822

Am mers la bazinul de înot. Astăzi am primit cea de-a patra lecţie şi lucrurile nu prea au mers ca pe roate. Am luat prânzul împreună cu Széchenyi în [restaurantul] „*Rocher du cancale*”. Aici se găsesc cei mai buni peşti din mare sau de apă dulce. Din 24 în 24 de ore, se aduce marfă proaspătă din toate colţurile oceanului. Dintre speciile marine, cei mai buni sunt *turbó* şi *sole*, au un gust deosebit, iar mâncarea cu *morue* am udat-o cu un vin de Tisanne extraordinar.

24 martie 1822

Am vizitat herghelia din „*Bois de Boulogne*”, care aparţine celor regale. Un armăsar roib, pur-sânge englez, era cam strâmt în şolduri, dar finuţ ca alcătuire. Un altul, galben, înşeuat [de.: *eingesattelt*], deloc nobil. Un armăsar normand, din părinţi englezi, de apreciat. Câţiva cai normanzi din rasa veche, de dimensiuni exagerate - din armăsari englezi şi iepe normande - nişte animale jalnice: înalte, dar cu picioare subţiri. Herghelia este condusă de Baronul Duport. Ştiu foarte puţin despre grajdurile regale şi cum se organizează aici creşterea cailor. Alte herghelii regale sunt în Rosier, lîngă Nancy şi în Dupin (Normandia).

La „*Théatre des variétés*”, în „*Les deux précepteurs*”, Potier m-a amuzat foarte mult în rolul de agent colector al fiscului. Toată piesa a fost jucată fără cusur, precum şi „*La chercheuse d'esprit*” sau „*Sans tambour, sans trompette*”.

25 martie 1822

Împreună cu Széchenyi şi Sardagna, ne-am dus trăsura la Rambouillet, prin Sévres şi Versailles. Fabrica de porţelan din Sévres produce lucruri cu adevărat frumoase. Decoraţiunile pictate sunt pompoase, dar culorile par să fie mai şterse decât cele [ale obiectelor] din Viena; în schimb, le depăşesc pe cele austriece prin bun gust, perfecţiune şi precizie [în text: *pretisio*], sub toate aspectele. Produsele nepictate sunt mai ieftine decât cele din Viena, dar cele decorate sunt mult mai scumpe. Preţul câte unui set poate ajunge la 3-4.000 de franci. Am văzut o vază care costa 36.000 de franci.

Castelul regal din Versailles este unul cu adevărat maiestuos. Dimensiunile enorme şi luxul nemaipomenit îl fac fără de pereche. Amintirea personalităţii lui Ludovic al XIV-lea şi a evenimentelor deosebite, cu sau fără însemnătate istorică, cărora [palatul] le-a fost martor, trezesc şi mai mult interesul faţă de el. În vremea Revoluţiei Franceze, s-au vândut, s-au prădat, s-au distrus multe, dar toate comorile de artă de aici au rămas intacte. Iată-l pe Champaigne cu un Caesar, care seamănă izbitor cu Napoleon, pe La Fosse, Le Brun, un frontispiciu de Paolo Veronese cu „*Înfrângerea giganţilor*” şi un „*Cristos la Cina cea de Taină*”, şi multe altele, nişte tablouri minunate. Scările, sălile, capela

- toate sunt de un stil elevat. Grădina franceză se potriveşte cu ansamblul, aproape că m-a împăcat cu acest stil ciupilit de amenajare. Aleile desăvârşite cu pomi, fântânile arteziene somptuoase şi mulţimea infinită a statuilor din marmură albă sau a ghiveciurilor cu flori alcătuiesc un întreg grandios, care nu numai că surprinde, dar te îmbie să-l placi. „*Le grand Trianon*” e absolut minunat cu stilul său oriental, cu coloanele din marmură roşie şi verde, dar „*Le petit Trianon*”, construit pentru marchiza de Pompadour, e mult mai elevat. *Orangeria* (grădina de portocali) nu-şi află pereche [în lume]. Găsim aici şi pomi al căror trunchi are diametrul de un picior [circa 30 cm]. Cel sădit de Henric al IV-lea (1553-1610) este cât se poate de viguros. Cei mai mulţi pomi n-au parte de lumină, mai puţin de soare şi totuşi sunt fermecător de verzi, dar nu prea produc fructe.

26 martie 1822

În Rambouillet, ne-am dus să vedem atât de celebrele mioare. Primele au fost dăruite de monarhul spaniol lui Ludovic al XVI-lea, acum 36 de ani. Am examinat toate mostrele de lână adunate de atunci până în prezent şi mi s-a părut că firele au devenit mult mai fine. Oile sunt foarte puternice, mari şi au o blană deosebit de deasă. Am văzut femele care, măsurate cu palma mea, depăşeau 5 palme între frunte şi coadă. De asemenea, sunt berbeci care au mai mult de 4 palme înălţime. Masculii dau 12-18 livre de lână, iar mioarele 8-10 livre, dar este vorba despre fire nespălate, deoarece aici nu se curăţă lâna ca la noi şi se comercializează nespălată. Acest material, am socotit, s-ar putea vinde

la noi cu 130-140 de forinţi. În fiecare an, vara, se organizează o licitaţie. Un berbece trece cu 1000-4000 franci, o oaie cu 400-600 franci. Aproape tot timpul, animalele sunt ţinute în ocol, dar din aprilie până în octombrie, dimineaţa, după ce se zvântă roua şi până la apus, ele sunt mânate pe păşune. Totuşi, porţia principală de tain li se serveşte în ocol şi ea este un amestec de lucernă, trifoi, ovăz şi cartofi mărunţiţi (circa 3 livre, zilnic). Mieii primesc tărâţe amestecate cu otavă; ceea ce li se dă şi oilor. (Sardagna dezaprobă aceasta, deoarece o parte din tainul astfel preparat se usucă pe peri, drept care animalele îl pasc una de pe alta şi distrug calitatea lânii). Primesc şi morcovi, cu coaja curăţată. Berbecii sunt lăsaţi să călărească oile la sfârşitul lunii septembrie. Turma e formată din 260 de femele şi 6 berbeci. Mieii stau cu mama lor până la 1 aprilie, noapte când sunt înţărcaţi. Tineretul este mare şi vânjos, mai mulţi sunt mai înalţi decât genunchii mei. Păşunea nu-i deloc grasă, mai degrabă uscată şi plină cu ierburi amare, sălbatice, precum ţipirigul, tip [de teren] care la mine se găseşte în Jac sau în Lunca. Ici-colo păşunea este umedă, plină de băltoace.

Localnicii susţin că niciodată n-au avut cazuri de gălbează. Uneori, oile s-au moleşit sau chiar au căpiat, boală pe care n-o pot vindeca. Grajdurile sunt din piatră, nu prea înalte, potrivite scopului, cu menţiunea că n-au geamuri de sticlă, doar obloane, care se închid iarna şi împiedică pătrunderea aerului şi a luminii.

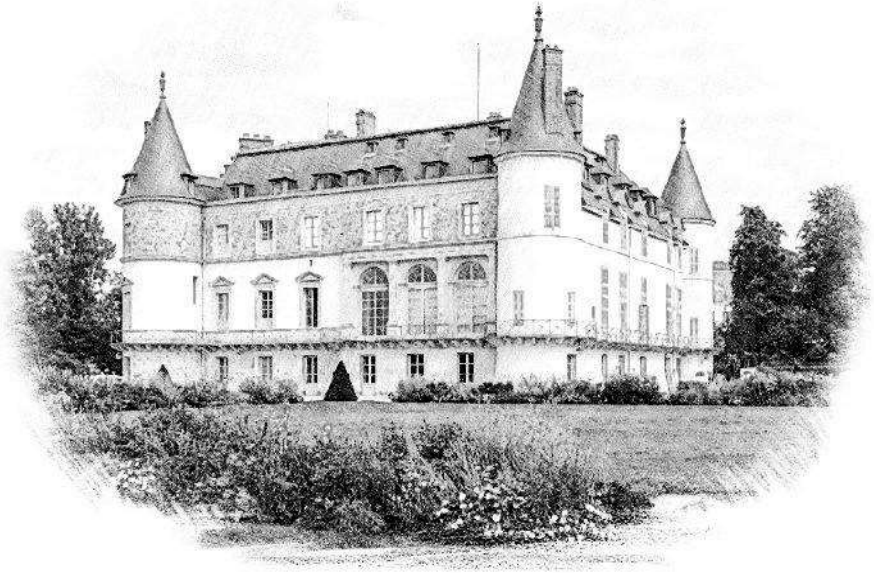

În Rambouillet se găsesc un castel nou, cochet şi unul vechi, frumos. Parcul se întinde pe 2600 iugăre, din care 1600 reprezintă terenul arabil, iar restul (dumbrăvi şi părţi complet împădurite) este potrivit pentru vânătoare. Are o aşezare perfectă. Ogoarele, chiar dacă pământul nu-i cel mai bun, sunt plate şi uscate. Gospodărirea lor lasă mult de dorit. Multe terenuri n-au fost bălegate atât de mult timp, precum ale mele, din Corundul sălăjean [azi în comuna Bogdand, judeţul Satu Mare]. Acum, înainte de arat, solul este acoperit cu un rând de balegă slabă, format mai mult din paie, deoarece saivanele sunt curăţate zilnic şi nu există movile de gunoi sau de căcăreze. Grâul se

seamănă doar primăvara, într-un câmp arat o singură dată; nimeni nu pune grâu din toamnă. Oamenii susţin că fiecare bob rodeşte altele 10-15. Se ară la o adâncime de 3 ţoli [7,5 cm], iar brazdele sunt relativ largi. Plugurile de aici nu sunt de lepădat, ară curat, răstoarnă şi sfarmă brazdele cum trebuie, în schimb nu oferă alte avantaje, precum rapiditatea ori reducerea efortului. La fiecare plug sunt înhămaţi câte trei cai puternici din rasa uriaşă, care se găseşte pe aici şi nu ară mai mult de un jugăr pe zi. Dar merg sigur şi bine, nu prea trebuie conduşi.

Şi aici, precum pe multe alte domenii regale, lucrurile merg foarte prost, deoarece sunt administrate de nişte oameni care nu se pricep deloc a se gospodări. Aici cârmuieşte un colonel în rezervă, dar care mai beneficiază de o jumătate de soldă, un regalist turbat, angajat ca să fie [totodată] despăgubit şi recompensat: baronul Frenoy. Nu îndrăznesc să afirm că s-ar pricepe la oi şi la economie.

Aşteptările arareori îl satisfac pe om şi orice se vorbeşte, de bine sau de rău, întotdeauna exagerează realitatea. Aşa este şi la Rambouillet: nici fineţea [lânii] oilor, nici componenţa [turmei] nu este conformă celor auzite şi apoi imaginate de un om.

Ne-am întors în Paris seara la orele 9. Tovarăşul nostru de drum, baronul Sardagna are naturalizarea [lat.: *indigenatus*] ardelenească. A bătut multă lume şi a citit cât se poate de mult, totuşi nu este atât de deştept pe cât ar dori să pară. Vorbeşte deschis despre afacerile politice, dar susţine că, deşi gândeşte şi simte liber, totuşi serveşte cealaltă cauză, în favoarea căreia lucrează şi activează cu eforturi susţinute, deoarece,

altfel - aşa consideră el - şi-ar trăda suveranul. O opinie cât se poate de corectă.

Dar cum a ajuns un om cinstit să se înroleze şi să jure pe un stindard care-l conduce împotriva propriilor convingeri şi a binelui public? Pentru [a beneficia de] ranguri şi titluri? Ce o trufie păcătoasă! Pentru [a dobândi] pâinea cea de toate zilele? O moluscă fără coloană vertebrală, un narcisism fără scrupule, care sacrifică fiinţele normale, mult mai nobile, în detrimentul cărora îşi cerşeşte o existenţă mizerabilă. „*Video proboque meliora, deteriora sequor.*” (Ştiu ce este binele, dar oricum fac răul.) Nu-i aşa că este un principiu diabolic şi totuşi pus în practică de atâţia diplomaţi? Pe Sardagna pot să-l absolv de această vină, deoarece mi s-a părut că opiniile sale liberale n-au izvorât din inimă, ci au drept scop să-i tragă pe alţii de limbă.

27 martie 1822

Am exersat scrima şi înotul. Amândouă îndeletnicirile mi-au dat ocazia să mă întristez din cauza naturii mele şovăielnice şi neîndemânatice. Dar m-am gândit, e destul de trist că sunt aşa şi ar fi cu adevărat o nerozie să-mi dublez nemulţumirea cu nişte suspine fără de rost.

Am fost la „*Opera comique*”. S-a jucat „*Gulistan ét Felicie*”.

28 martie 1822

[Am vizitat] atelierul lui Horace Vernet. În momentul de faţă, are foarte puţine pânze terminate. Creaţiile geniului său fecund sunt cumpărate imediat. Aş fi dorit să văd apoteoza lui Napoleon, care se află acum la Lafitte. La „*Opera Italiana*” s-a jucat „*La gazza ladra*” [Gioachino Rossini - Coţofana hoaţă]. Domnişoara Georges a cântat foarte frumos.

Azi am vizitat împreună cu Széchenyi câteva săli de Ballhaus (încăperi destinate sportului cu racheta numit *pelotă*), pe care nu le ştiam. Széchenyi se antrenează zilnic în „*rue Vendôme*”, dar şi acolo, şi oriunde pe aici, sunt jucători atât de buni încât el, deşi este cotat printre primii în Viena, nu se poate impune. L-am urmărit jucând într-una din

ele cu Ducele de Polignac, care se enerva cumplit ori de câte ori rata - imaginea acestui „*Dux in furia*” francez, burtos, a fost una dintre cele mai hazlii din lume.

29 martie 1822

La „*Variété*” m-a distrat copios piesa „*Les Frères Féroces*” a lui Potier şi Brunnet.

30 martie 1822

Am trimis o scrisoare acasă. Întrunirea reprezentanţilor de ieri a fost una foarte furtunoasă. Se spun multe rele despre comandanţii actuali ai armatei, iar generalul Lafont a făcut câteva remarci în urma cărora toţi venerabilii comandanţi s-au simţit jigniţi. Generalul Semélé l-a înfruntat: „*Vous êtes un être vil et c'est moi qui vous le dis.*” [Sunteţi o fiinţă ticăloasă, v-o spun eu!] Azi a avut loc duelul. Cu pistoale. Fiecare a tras de trei ori, după care martorii au declarat că onoarea fiecăruia a fost restaurată, diferendul s-a lămurit. Mi se pare ciudat şi ridicol că, după ce au puşcat de şase ori în aer, toată bălăcăreala dinainte a fost uitată.

Am citit astăzi în ziar că în Hanovra se dă ca sigură eliminarea torturii din întreg regatul. Ei bine, multe pedepse inumane s-au aplicat acolo până acum!

31 martie 1822

Vremea frumoasă şi caldă, care s-a menţinut aproape continuu în tot răstimpul prezenţei noastre aici, s-a schimbat un pic. Ploaia şi vântul au răcit întrucâtva atmosfera.

Am luat prânzul împreună cu Széchenyi la Verry, în *Palais Royal*. Nimic nu întrece localurile de bun gust, unde servirea se face bine şi curat, unde găseşti cele mai bune mâncăruri şi poţi alege între mii de vinuri, care toate se află în restaurantele cele mai bune, precum: Robert, Beauvillier, Verry şi Rocher du Cancal. Aici se pot aduce cele mai strălucite jertfe Zeului Îmbuibării. E greu să ceri un fel sau o băutură de prim rang, de oriunde din ţară, care să nu se găsească în Paris. Regret că grosimea taliei şi subţirimea portofelului nu mi-au permis să-mi satisfac toate poftele.

[Fiind duminică, i-am scris mamei.]

1 aprilie 1822

Am fost la [familia] Franconi. Mi-a arătat un armăsar pur-sânge englez, un roib cafeniu: Regent. Are sânge, dar greabănul e deformat, picioarele sunt lungi, genunchii îi sar în faţă. A cerut 10.000 de franci pe el. Zice că, atunci când au vrut să-l cumpere pentru împăratul austriac, i-au oferit 20.000 de franci. Mai are un armăsar gălbui de 4 ani, provenit din herghelia Lelièvre. Omul are vreo cincizeci de iepe, dar nu ţine armăsari de montă, ci le duce la Dupin, să le însămânţeze gonacii regelui. Acel mânz gălbui provine dintr-o mamă pur-sânge englez şi un

tată arăbesc. Are oase bune şi arată mai bine decât produsele de acest fel, dar e prea lung şi n-are greabăn.

De la Franconi am dorit să merg la „*salle d'armes*”, dar nu pe traseul obişnuit, pe bulevarde, rue Richelieu, către Palais Royal, ci am dorit să scurtez şi am luat-o drept prin „*Passage des Panoramas*”. Din Place de la Victoire am rătăcit drumul cu totul şi am umblat cu adevărat brambura. Nici nu-i de mirare, deoarece Parisul are mai mult de o mie de străzi şi nu-i uşor să le înveţi toate câte sunt. Cu toate acestea, te orientezi mai uşor decât în Viena şi, în cele mai multe părţi ale oraşului, este imposibil să te pierzi, datorită căilor drepte şi numeroaselor pieţe. Astăzi, cum m-am dus să iau lecţii de înot după cele de scrimă şi de acolo m-am întors la *Gymn*[ase] *Dram*[atique], am socotit pe harta Parisului că am parcurs 2,5 mile nemţeşti [1 *Landmeile* = 7,5325 km]. În capitala Franţei, datorită enormei sale întinderi, distanţele sunt foarte mari, dar omul se obişnuieşte într-atât, încât nu-i obositor să străbată zilnic până la 15 kilometri.

2 aprilie 1822

Am fost nevoit să aştept mai mult de două ceasuri, până când mi-a venit rândul să intru la Camera Deputaţilor. [Unde nu s-a întâmplat nimic deosebit.]

Seara am fost la Circul Franconi, n-a corespuns aşteptărilor. [N-au produs nimic nemaivăzut.]

3 aprilie 1822

Am trecut pe la ambasadă ca să-mi iau rămas bun. Toate ziarele dau ca sigur războiul dintre ruşi şi turci. [Karl von] Vincent, ambasadorul nostru şi Rotschild încă se îndoiesc, dar pare că se lasă înşelaţi de aparenţe şi nu cred [în declanşarea ostilităţilor]. Niciodată nu m-am îndoit că acest război va izbucni, doar mă minunez de ce curtea moscovită, cunoscută pentru predispoziţia de a porni un conflict, trage de zăbală şi de timp printr-o ceremonialitate exagerată. Ce va face Austria? Îi va sprijini pe turci? Ar fi o acţiune cu un final dubios, dar ar fi cea mai inteligentă mişcare, deoarece ori va muri, ori va reînvia. Dar să dea mâna cu muscalii ar fi o greşeală politică imensă, care, precum orice păcat împotriva firii, va aduce o pedeapsă veşnică, deoarece se ştie că alianţa cu cel puternic întru obidirea celui slab va provoca dublarea puterii primului şi, inevitabil, istovirea proprie. Când leul va împărţi prada, Austria va primi doar o ciozvârtă sleită, iar greutatea uriaşului din Nord va apăsa atât de puternic pe bătrânul care-şi pierde puterile, încât nu va dura mult să aibă parte de traiul amar, indiferent dacă are un medic bun sau unul nepriceput.

[Împreună cu Széchenyi am examinat macheta Atenei.]

Am căutat în biblioteca regală istoria [mănăstirii] La Trappe şi am citit tot ce am găsit despre acest ordin călugăresc.

Azi, mâine şi poimâine are loc marea promenadă de la Longchamp. Vremea a fost cât se poate de favorabilă, au participat o mulţime de trăsuri, călăreţi şi pietoni. Am văzut doar câteva trăsuri arătoase, cu cai

frumoşi. În toată lumea nu găseşti călăreţi şi cai cu un aspect mai scandalos decât în Paris. Ni s-au arătat mulţi [bidivii] englezi şi normanzi, metişi spanioli, foarte puţini orientali. Până şi cei proveniţi din manejele regale sau din alte părţi purtau şei de catifea şi aveau coamele împletite.

5 aprilie 1822

(Vinerea Mare).

[Am mers] din Dreux în Nonancourt. O preafrumoasă vale se întinde domol în stânga drumului până la Tillieres şi Verneuil. Ea este decorată cu mai multe case ingenios alcătuite, printre care şi un imens castel, aflat la capătul unei lungi alei încadrate de brazi.

Şi aici, precum pe tot locul de la Paris încoace, pământul e sărac, plin de pietriş, totuşi el este forţat să producă unele dintre cele mai frumoase holde şi livezi, roade ale unei trude abile şi fără de odihnă. O fi sărac, dar lucrătorul agricol francez are palme puternice şi munceşte cu spor. Îmbrăcămintea lui, ca pretutindeni pe unde am umblat până acum, e formată dintr-o cămaşă albastră lungă, peste care pune un halat. În picioare, poartă saboţi. În această regiune se găsesc multe păduri, dar mici ca întindere. Se practică altoirea pe scară largă şi altoii sunt plasaţi foarte sus, chiar la o înălţime de un stânjen ori chiar mai sus, astfel încât mugurii să nu fie ameninţaţi când se ară. Se foloseşte ochiul spintecat, legat apoi cu cârpe sau muşchi de copac. Şi aici, mulţi dintre pomii bătrâni au toate ramurile altoite.

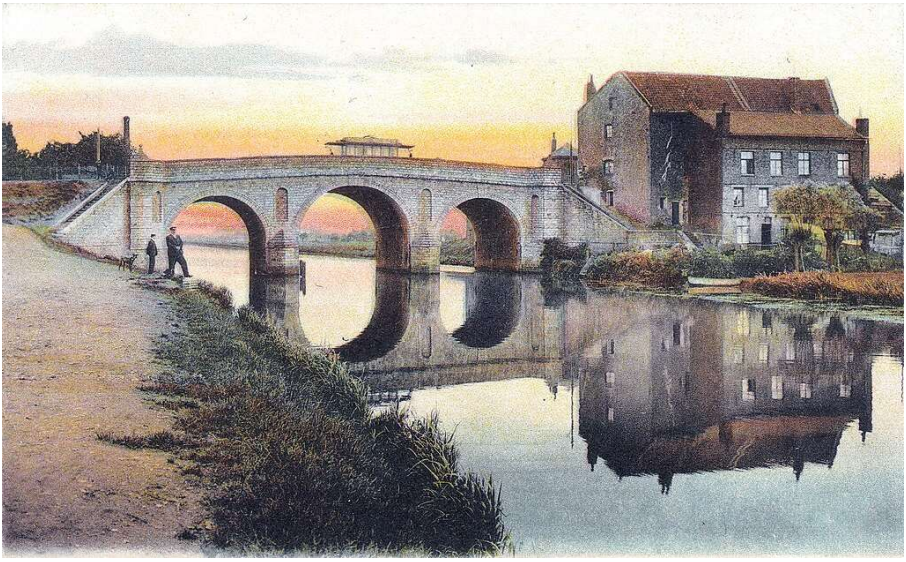

Am coborât din căruţă în Verneuil-sur-Avre şi am luat o ambarcaţiune patache până în Armentiere, unde amândoi, şi eu, şi Széchenyi, ne-am aruncat sacii de voiaj în spinare şi, împreună cu un ghid, am pornit pe jos către La Trappe. Cum sunt doar patru leghe, am ajuns după trei ceasuri şi jumătate.

Regiunea stearpă şi pietroasă e mai degrabă pustie decât sălbatică. Am trecut prin mai multe localităţi mărunte. Pe ogoare sunt mulţi meri şi peri, pentru că aici, ca-n întreaga Normandie, cidrul este produs la scară mare. Sunt mai mulţi meri decât peri, deoarece se consideră că face un vin mai bun. Pământul auster, de proastă calitate, produce în fiecare an destule grâne în urma îngrăşării cu bălegar. Pe ici-colo, am întâlnit câmpuri de grâu sau secară care porniseră să-şi ridice tulpinile.

Alte soluri sunt îngrăşate cu Marga sau Klee (soiuri de trifoi - n.a.) Se zice că puterea lor în pământ se simte vreme de până la 30 de ani. Tot aici am întâlnit şi multe păşuni. În Foret du Perche se află mai multe iazuri, a căror apă acţionează ciocanele mecanice din fierăriile construite acolo.

Mi-am închipuit că La Trappe este un loc mult mai sumbru şi mai sălbatic, unde enormele trăsături ale naturii nu sunt nici înzorzonate, nici paralizate de intervenţiile meseriaşilor sau artiştilor. Dar oare putem nădăjdui vreodată ca aşteptările, fanteziile noastre să se împlinească întocmai? Codrii întinşi de odinioară au fost ciuntiţi de mâini profanatoare şi acum par mai degrabă nişte zăvoaie. Călătorul iese dintre copaci cotind-o la stânga lângă un eleşteu şi zăreşte mănăstirea. Deasupra porţii ferecate stă scris: „*Domus Dei, Beati qui habitant in ea. Refugium peccatorum.*” (Casa Domnului, fericiţi cei care trăiesc în ea. Refugiu al păcătoşilor. - n. t.) La sunetul posomorât produs de acţionarea unui clopot, se deschide poarta cu un scârţâit. Un bătrân bărbos şi cărunt se ploconeşte înaintea noastră, ne primeşte între zidurile mute al claustrului şi ne conduce pe scări în vreme ce sandalele îi răsună pe trepte ca trosnetele provocate noaptea de bufniţe în desişul codrilor.

Am fost conduşi în camerele rezervate oaspeţilor. Peste puţin timp, au venit doi fraţi ca să ne întâmpine după cuviinţă. S-au temenit muţi în faţa noastră, apoi s-au ridicat şi ne-au citit din Scripturi, după care s-au ploconit din nou şi au plecat. Seara şi-n ceasul al doilea de după miezul nopţii am participat la liturghie. Biserica lipsită de podoabe, că doar era Vinerea Mare, nu era luminată, iar melodia tânguitoare şi bocănitul

sandalelor de lemn răsunau înfiorător în întuneric. Starea mea sufletească era întru totul potrivită cu solemnitatea zilei. Moartea glorioasă a Dumnezeului Om, lupta neîncetată cu păcatele şi slăbiciunile neamului omenesc pornită atunci şi sentimentul sfâşietor al păcatelor proprii, cunoscute doar mie, mi-au umplut sufletul cu o fervoare dureroasă. Am îngenunchiat şi lacrimile mi-au însoţit pioasele rugăciuni.

Ce fericire profundă constituie ridicarea plină de umilinţă şi încredere către cel Atotputernic. Rugăciunea nu e doar o îndatorire preasfântă, ci şi o dulce alinare şi cel mai de preţ dat al demnităţii umane. Eu nu consider că rugile au atâta putere încât pot odrăsli ştergerea păcatelor - păcatul, asemenea moralei, este etern - greşeala comisă nu poate fi ştearsă de curgerea mileniilor, nici Dumnezeu n-are cum să îngăduie asta, dar când ne rugăm simţim întreaga urâciune chinuitoare a călcatului pe de lături, iar sila provocată de toate consecinţele faptelor noastre ne ajută întru educarea sinelui, ori aceasta, prin certa creştere a măsurii bunului-simţ, uşurează greutatea păcatului din talgerul balanţei eterne. De asemenea, nu cred că implorările ne-ar aduce noroc sau că ne-ar fi de folos în evitarea nenorocirilor. În imensa şi de nedescris vâltoare a destinului au fost trecute cu litere de neşters, în urmă cu miriade de evuri, legile concise ce guvernează milioanele de lumi. Deci aşa, nu se va putea modifica nimic din toate acestea doar pentru ca o fiinţă omenească să trăiască ori să moară, precum nu se vor schimba nici pentru ca un Soare, cu tot alaiul lui planetar, să-şi continue maiestuoasa rotire ori să fie suflat ca un fir de praf din necuprinsul

Universului - dar cât de dulce este candida încredinţare a sorţii noastre şi a celor dragi nouă în imensele mâini ale bunului nostru Tată Ceresc, fără al cărui semn nici un fragil mugure floral nu se desprinde de pe o creangă. Rugăciunile, jurăminţile sfinte, exprimarea recunoştinţei şi grija faţă de pacea sufletului trebuie să se ridice deasupra plevei trupeşti.

6 aprilie 1822

(Sâmbăta Mare)

Dimineaţa am ascultat liturghia, apoi ni s-a servit prânzul. I-am rugat să ne aducă doar ceea ce se mănâncă acolo. Nişte morcovi şi alte verdeţuri fierte în apă chioară, câţiva cartofi gătiţi în acelaşi fel, o bucată de pâine cu un gust înfiorător şi apa au constituit tot prânzul. Ca de obicei, pe tot parcursul zilei de ieri am postit, deci n-am mâncat nimic de alaltăieri seară, aşa că foamea a făcut ca austeritatea meniului să devină suportabilă. Ne-am luat rămas-bun de la priorul P.[ater?] Jerome, care ne-a primit cu atâta blândeţe şi de la hotellier, apoi am părăsit acest sălaş al suferinţei în tăcere şi al blajinei îndurări. Viaţa trapiştilor, regulile urmate de ei sunt dintre cele mai drastice. Postul, suportarea chinuitoare a frigului şi căldurii, privarea de somn, veşnica tăcere, desăvârşita evitare a bucuriilor şi plăcerilor, grija de a le ocoli în cele mai nevinovate manifestări sunt lucruri care oripilează simţirea umană. Viaţa lor este un post continuu. Nu mănâncă ouă, peşte, carne. Lapte şi fructe numai din când în când, în cantităţi minime. Când nu sunt la biserică, îşi petrec timpul în chilie, în *refrectorium* sau la lucru. Au jurat să păstreze o eternă şi nesmintită tăcere. În mod deosebit, numai în

situaţii de imposibil de evitat, pot să spună una-două vorbe în şoaptă, cu aprobarea superiorului. Când intră în ordin, îşi spun numele şi starea abatelui P., dar altminteri nu ştiu nimic unii despre alţii şi nici n-au voie să se prezinte tovarăşilor. Fiind cu totul morţi din punct de vedere lumesc, nu le este permis să audă vreo veste despre rude sau prieteni. Dacă cineva din familia cuiva moare şi abatele P. este anunţat printr-o scrisoare, ştirea este adusă la cunoştinţă cu prilejul adunării călugărilor, dar nici unul nu ştie cui i se adresează îndoliata veste şi fiecare se roagă în numele propriu şi al celorlalţi, astfel că simt amărăciunea şi nesiguranţa pierderii de fiecare dată când se aude de câte un nou deces. Nu le este îngăduită căutarea bucuriei, plăcerii în lectură sau în frumuseţea naturii. Lucrează pe ogoare şi în grădină, dar se consideră păcat să privească în ce fel sporesc roadele muncii lor, să se bucure de un altoi sau o floare. Nu le este permis nicicând să se plimbe.

Cu sacii de voiaj în spate, ne-am dus prin Les Apres în L'Aigle. Am ajuns în 3 ore şi jumătate, distanţa este de 4 leghe. A fost o seară plăcută, cântecul gălăgioşilor locuitori din văzduh şi din codru s-a unit cu sunetul sărbătoresc, sobru al clopotelor din L'Aigle. Soarele care apunea şi răsăritul Lunii Pline mi-au umplut inima cu frânturile dureroase şi dulci ale zilelor de odinioară. Pătruns de o simţire evlavioasă, am îngenuncheat în maiestuoasa biserică şi am suspinat astfel: „*Sfinte Dumnezeule! Tu ne priveşti cu o demnitate plină de glorie prin ultimele raze ale apusului de soare; în cântecul plin de simţăminte ale păsărelelor Tu ne vorbeşti cu vocea iubirii; pe Tine te ador în toate acestea, o, Domn al puterii şi al dragostei. Ţie-ţi adresez rugăciunea*

mea: îngăduie ca în orice împrejurare a existenţei mele inima-mi să fie condusă de o simţire copilărească, iar faptele-mi să fie săvârşite cu o hotărâre bărbătească. Dăruieşte-mi o vedere neîngrădită, ca să recunosc toate prilejurile potrivite pentru îndeplinirea datoriilor mele; o voinţă muncitoare, ca să ştiu şi să doresc să mă folosesc de toate ocaziile pentru ca să-mi slujesc patria şi să fiu de ajutor semenilor mei.”

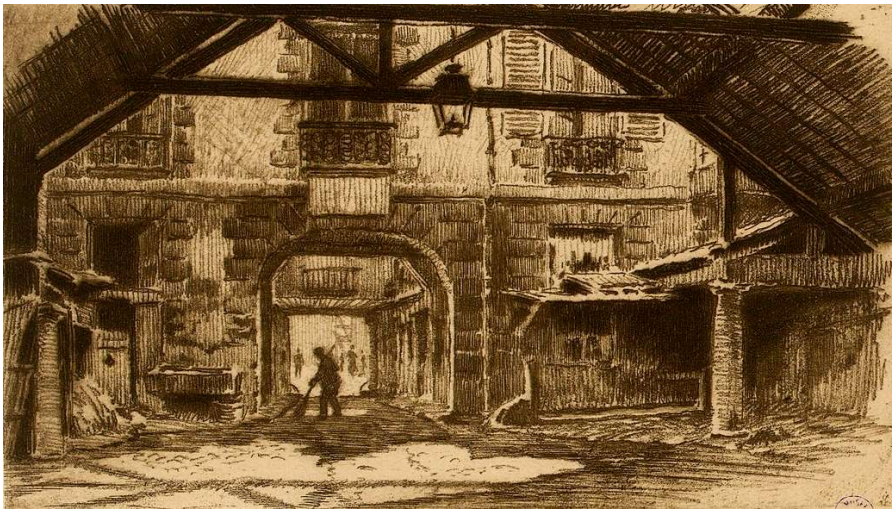

7 aprilie 1822

(Duminica Paştilor)

Am chefuit în L'Aigle până la orele 11, deoarece n-am dorit să călătorim în dimineaţa unei zile atât de însemnate. M-am dus la biserică şi am înălţat spre Cer, cu mult zel, o rugăciune pentru draga mea mamă, ca să-mi împac inima.

L'Aigle numără vreo 7000 de locuitori. Aici am băut pentru prima oară cidru. În întreaga regiune, se găsesc mulţi peri şi mai ales meri, [plantaţi] cu scopul de a produce vin de fructe. Mi-au îndrugat atâta despre el şi l-au lăudat într-atât, încât mi-am propus să învăţ tehnologia, dar, după ce l-am gustat aici, am abandonat intenţia şi mi-am propus să uit toate cele auzite, ca nu cumva să-mi treacă vreodată prin cap să fabric felul acesta de băutură care te strânge de beregată.

Spre dreapta, până la Gauburge, se întinde o vale frumoasă. Şi aici, pământul e slab. Grădinile sunt frumoase, vii, bine tunse. Am văzut un gard viu din carpeni puternic întreţesuţi, deja cu ramuri groase. [Am întâlnit] multe pâlcuri plantate cu brazi. Majoritatea femeilor şi fetelor sunt frumoase şi, în general, sănătoase, bine dezvoltate. Poartă o îmbrăcăminte drăguţă, fustă şi şorţ roşii, bonete înalte, cu două aripi care flutură. Trăsurile poştei umblă foarte iute, ca nebunele. Caii sunt buni, cu rinichi şi cu plămâni sănătoşi. „*Postillon*”-ul călare care ne-a adus două comenzi susţine că de nouă ani îşi călăreşte telegarul.

În Nonant-le-Pin, regiunea devine mai stâncoasă decât până acum, dar drumul e neted, chiar dacă nu este pavat, cum a fost până în Houblan, când am venit din Paris. Am urcat pe o coamă, unde ni s-a înfăţişat preafrumoasa privelişte a plaiurilor din dreapta şi din stânga, dichisite cu grădini verzi, pomi, case câmpeneşti (*des fermes*). Din Nonant ne-am dus la Dupin [Haras national du Pin sau Le Pin aux Haras], ca să vedem herghelia regală. Dupin se arată frumos, indiferent de unde-l priveşti. Este amplasat pe un deal distinct, înconjurat de păşunile aparţinătoare.

Dupin, alături de Rosier Nancy şi Pompadour din Limoges sunt cele mai cunoscute herghelii ale Franţei. [Urmează descrierea detaliată a hergheliei din Dupin.]

După flămânzeala trasă în La Trappe şi ulterior, azi, în hanul bunicel de aici, am mâncat de parcă se băteau lupii la gura mea.

8 aprilie 1822

Ne-am deplasat pe jos în Medari [La Métairie?], la domnul Neveu, celebrul proprietar al unei ferme de cai. Se spune că herghelia îi aduce beneficii frumoase. În două ore, am parcurs două leghe. Am intrat într-o casă scundă, neînsemnată. Domnul Neveu purta saboţi când ne-a primit. Este o buhă bătrână, nebună. De îndată ce l-am văzut, am şi dezlegat misterul: cum a făcut avere din creşterea cailor. Ne-a arătat imediat animalele destinate să fie vândute, dar a refuzat cu îndărătnicie să ne

arate mânjii şi iepele. Totuşi, în cele din urmă, după ce Széchenyi l-a prelucrat cu măiestrie, s-a învoit. Neveu are vreo douăsprezece iepe, toate crescute de el. Provin din iepe pur-sânge englez şi High Flyer din Dupin. Nu are propriul său armăsar, ci le trimite în Dupin să fie montate de cei din herghelia statului. Iepele, că-s gestante ori ba, le ţine afară tot timpul, iarna-vara, fără acoperiş. Le dă şi fân, dar cel mai adesea paie, nicidecum ovăz. Mânjii sunt înţărcaţi în octombrie, apoi mutaţi peste iarnă în nişte grajduri mizerabile din paiantă, de unde arareori sunt scoşi afară. În afară de paie, mânâncă fân, dar mai puţin decât ar putea consuma şi primesc zilnic circa trei pumni zdraveni de ovăz. Iepuşoarele de 2-3 ani sunt oprite de la tainul cu ovăz. Mânjii de trei ani rămân în grajd, în nişte despărţituri strâmte, întunecate, fără prea mult spaţiu, dar dezlegaţi. Sunt deprinşi să fie călăriţi în toamnă, dar fără să fie forţaţi. Numai mânjii buni sunt lăsaţi să devină armăsari, pe cei slabi îi jugănesc din primul an.

Păşunile de aici, precum şi în Dupin, sunt deluroase şi împădurite; acolo e un nisip negru, aici un sol argilos, primul e mai uscat decât celălalt. În Dupin, se găsesc porţiuni unde nu-i deloc apă. Aici, apa stătută nu-i considerată ca dăunătoare. Mânjii lui Neveu beau dintr-o mocirlă, deşi nu departe de grajd e o apă curgătoare. Tot aici, vitele sunt lăsate să bea din bălţi infestate cu bălegar. Localnicii susţin că aceasta favorizează mult îngrăşarea.

Neveu vinde anual 5-10 cai şi alte cele, în valoare de 4-9 mii de franci. [Urmează prezentarea cailor şi mânjilor de vânzare.] De trei ani, participă la curse şi până acum a câştigat întotdeauna [întrecerile].

În general, despre caii normanzi pot spune că rasa mai veche are oase ţepene, e puternică şi, prin mărimea deosebită, asigură multe posibilităţi de prăsilă, dar de obicei e greoaie, prea lungă şi, pornind de la gât şi cap, prea cărnoasă. [În continuare, sunt comparaţi cu alte rase.]

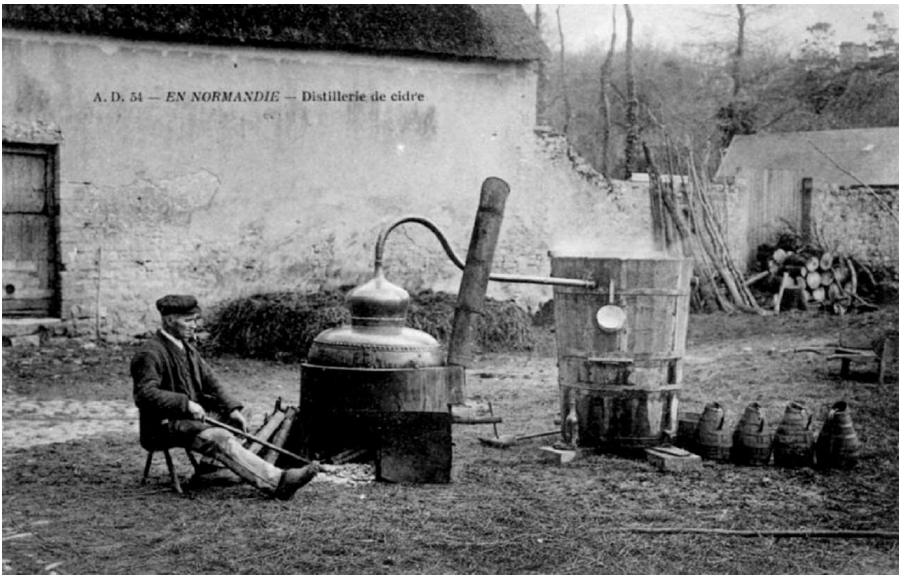

9 aprilie 1822

Vimoutiers e situat în fundătura unei văi adânci, drept care seamănă mult cu Zălaul şi totuşi! cu cât este mai frumos şi mai prietenos. Drumul nostru a trecut prin Livarot şi Lisieux, printr-o regiune preponderent deluroasă. În Pont-l'Éveque devine o câmpie. Oraşul nu-i urât, dar nici aici pereţii caselor nu sunt văruiţi şi multe clădiri sunt de lemn. În Honfleur, în faţa ochilor noştri s-a deschis frumoasa panoramă a mării. Am trecut prin oraş pe un drum larg, printre [două şiruri de] arbori

frumos încolonaţi. Am tras la hanul de lângă chei. Portul nu-i prea mare, cu nave puţine. Vremea s-a răcit, bate vântul.

10 aprilie 1822

La [orele] 12, am urcat la bordul vaporului „*Triton*”. Expediasem anterior caleaşca, cu o altă navă. Drumul până la Le Havre a durat doar 5/4 ore. Am plătit câte 2 franci de persoană. Văzut de departe, Le Havre-de-Grâce oferă o privelişte foarte frumoasă. Oraşul are străzi cochete şi case bune.

11 aprilie 1822

Am pornit în călătorie la [orele] 7. În stânga, un şir de vile cochete şi petice de pădure, în dreapta [fluviul] Sena. Când am ajuns la Harfleur, soarele de dimineaţă se oglindea maiestuos în fluviu, iar undele aurii ale apei, năvala plină de viaţă, câmpiile cu mireasma primăverii şi malurile [înverzite] formau un tablou foarte plăcut. Am lăsat Sena în dreapta şi am urcat în stânga, pe o mică vale. În dreapta am văzut un castel frumos, [ridicat] pe o coastă de deal plantată cu brazi. În Épouville, caii de poştă sunt schimbaţi în plin câmp. Mulţimea caselor ţărăneşti şi a fermelor dau un aer prietenos regiunii.

Am sosit în Dieppe trecând prin Fécamp, Cany-Barville, Saint Valérie-en-Caux şi Le Bourg-Dun. Privit de pe o înălţime, oraşul arată foarte bine, dar [pereţii] scorojiţi, bruni, nevăruiţi ai caselor îi creează o înfăţişare sumbră. Portul e neînsemnat. Am mâncat cu multă poftă stridii şi peşti marini excelent gătiţi.

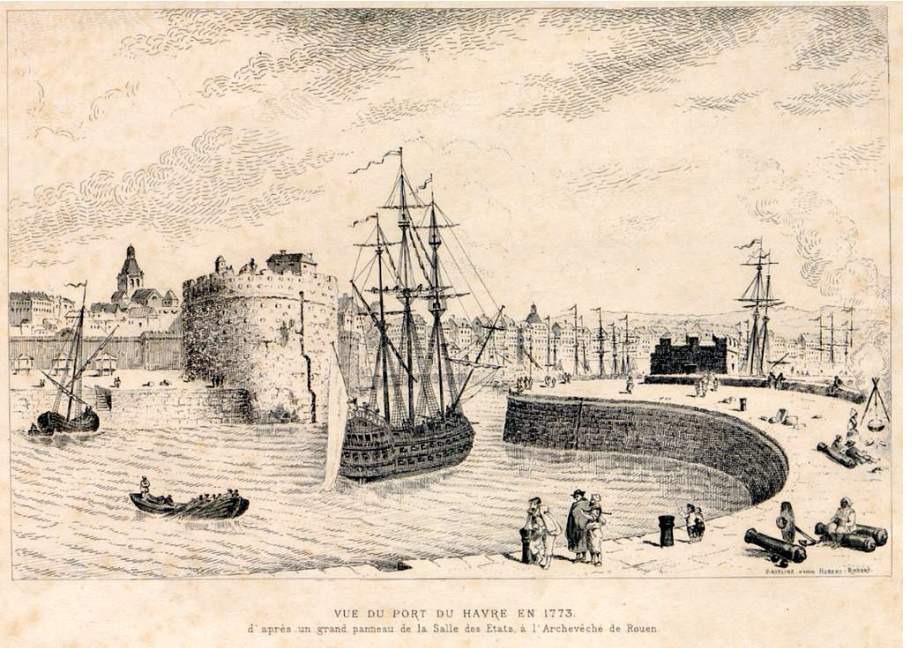

12 aprilie 1822

Pornirea la 6 dimineaţa. Prin Touffreville la Eu. Am trecut prin mai multe sătuleţe cu colibe mizere, acoperite cu paie. Am văzut o sumedenie de ogoare cu rapiţă. Această plantă (rapiţa) este semănată la Sfântul Ioan [probabil Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul, din 29 august], apoi se răsădeşte şi se seceră la următorul Sânion. Pe ţărm, se găsesc multe păşuni. În toată această regiune, după ce se cultivă mazăre, se ară de trei ori şi se seamănă grâu, iar apoi ovăz. După Le Havre, [se văd] foarte puţini pomi fructiferi pe câmpii. Şi aici, bruma a ars semănăturile. Solul e alb, din lut amestecat cu nisip, cu bucăţi mari de ghips, care sunt folosite ca îngrăşământ.

Eu este un oraş măricel, dar murdar, cu străzi înguste, cu case mari, majoritatea de lemn, acoperite cu ţigle. Caii de schimb de la poştă tocmai arau, aşa că a trebuit să aşteptăm destul de mult. Până să pornim, am vizitat străvechea şi foarte frumoasa biserică. Până la următoarea staţie de poştă, Valine [?!?], din nou o mulţime de mici sate cu case din chirpici şi acoperişuri de paie.

Pretutindeni, cu începere din Vimoutier, se cultivă intens inul. Acum au întins tulpinile pe iarbă. Ca să fie udate de rouă? [Am văzut] foarte multe mori de vânt, o parte pot fi rotite în întregime, altele numai de la acoperiş, ca să prindă un vânt prielnic.

După Le Havre, caii de schimb au devenit tot mai pricăjiţi. Abbeville este o fortăreaţă. La Nouvion şi la Bernay-en-Ponthieu, stoguri de grâu [clădite în căpiţe] pe câmpuri. Peste tot în Normandia am văzut oi cu lâna aspră şi câini ciobăneşti excelent dresaţi.

Pe câmp, sunt multe căpiţe din paie de grâu. Nampont, Montreuil-sur-Mer. Deoarece un curier călare de la Europe Hotel a pornit, pe când eram cu două staţii de poştă în urmă şi le-a înmânat o adresă, ne-au primit cu prânzul gata pregătit. Credeam că e vreo speluncă la colţ de stradă, dar am rămas plăcut dezamăgit, este o locaţie nemaipomenită, unde ne-am delectat cu o masă pe cinste, de-am plecat abia seara, la [orele] 7. Cormont, Samer. Aici ne aştepta un alt „*garçon*”, care a pornit în galop înainte, să ne pregătească găzduirea la Hotel du Nord. La orele 11, am ajuns la Boulogne-sur-Mer.

ÉGLISE NOTRE-DAME DE BOULOGNE EN 1835

13 aprilie 1822

Boulogne nu-i deloc un oraş urât. Portul nu e mare, ci mai degrabă o staţie pentru călători, fiind [de fapt] un loc pentru comerţ. Aici trăiesc foarte mulţi englezi, peste 6.000. Se vorbeşte la fel de mult englezeşte cât franţuzeşte. Se percepe foarte puternic influenţa Angliei.

Străzile sunt pavate. [Merg] când la deal, când la vale. Caii de poştă sunt foarte buni, puternici şi imenşi. Regiunea este neprietenoasă. După ce am ajuns la Calais, ne-am dus cu Széchenyi să ne plimbăm prin port. [Unde s-a accidentat, dar fără urmări grave.]

ANGLIA

14 aprilie 1822

Am pornit la orele 2 de după-masă, pe vaporul Sovereigne. Colloredo a sosit azi dimineaţă, în chip de curier, împreună cu Mühlbauer. Ne-am îmbarcat împreună. Vânt foarte bun, mare liniştită. A durat 3 ore ca să ajungem la Dover. N-aş afirma că Anglia ne-a

întâmpinat cu o privelişte frumoasă. Ţărmul abrupt, alb ca creta, silueta brun-fumurie a castelului Dover, ascunse de ceaţa deasă formează o imagine sumbră. Ne-am cazat şi am dormit la *Ship Inn*.

15 aprilie 1822

[Am pornit] dimineaţă la 9 şi [am ajuns] în Londra seara, la 6. Drumul, oamenii, aerul, copacii, iarba sunt atât de diferite faţă de cele din alte părţi, încât nu permit nicio comparaţie. Toate, în felul lor, sunt unice. Înfăţişarea plăcută, spiritul econom şi bunul gust nu pot fi comparate [cu cele din alte ţări].

Am tras la *Morins Hotel*, Duke Street, Manchester Square. Nu pot spune cât de bucuros am fost, pentru că aici am găsit o scrisoare de la mama mea. E prima [care a ajuns la mine] de când am părăsit Viena.

16 aprilie 1822

M-am dus împreună cu [medicul veterinar] Sahländer să văd caii trimişi ţarului rus. Armăsari şi iepe. Nu valoarează cine ştie cât. [Urmează descrierea cailor.]

În Saint James şi în Hyde Park, găseşti o infinitate de trăsuri şi de bidivii. În numai cinci minute, se pot admira atâtea „*equipage*” frumoase, alcătuite cu gust, câte zăreşti abia într-un an în Viena. Dar, în ciuda numărului mare, trăpaşi cu adevărat buni, cai de excepţie, nu prea se găsesc.

17 aprilie 1822

Am fost la Colloredo şi la Weatherley, [apoi] am umblat prin oraş cu Mühlbauer şi Gerits. De la Westminster Bridge ne-am dus cu barca la foarte frumosul Iron Bridge. Am vizitat sala parlamentului (House of Lords) şi Westminster Halle. În biserica Westminster, acest loc sfânt destinat recunoaşterii gloriei de către naţiune, [aflându-mă] printre rămăşiţele venerate ale atâtor oameni importanţi, m-am simţit tulburat şi, totodată, m-am entuziasmat. Dar am dispus de prea puţin timp ca să văd tot.

18 aprilie 1822

Am petrecut acasă aproape întreaga zi, citind sau muncind. Mr. Weatherley mi-a pregătit o scrisoare de recomandare pentru „*studgroom*”-ul [grăjdarul-şef] lui Mr. Wilson, din Bildeston, unde voi ajunge din Newmarket.

19 aprilie 1822

Széchenyi rămâne aici, reţinut în parte de afaceri, într-altă parte de distracţiile sale. El este binecunoscut aici şi este primit în toate casele de seamă. Eu voi merge singur-singurel, e prima oară când voi fi doar eu, fără vreun servitor sau vreo cunoştinţă. Nu este deloc uşor să călătoreşti într-o lume cu totul străină, cunoscând prea puţin obiceiurile, iar limba deloc. Când am plecat din Viena, am crezut că ştiu un pic de engleză. Am fost cumplit de dezamăgit în momentul când am ajuns în această ţară. Am priceput doar un cuvânt dintr-o sută, iar când am vorbit eu,

nimeni nu m-a înţeles. Acum am început să prind câte ceva, dar tot merge încă foarte greu.

Am stabilit că, venind şi Gerits, vom merge împreună în Newmarket. A rezervat două locuri în „*stage coach*” şi m-a anunţat că plecarea va fi la orele 7. Deşi am întârziat foarte puţin până să ajung în Charing Cross, am ajuns după plecarea „*deligence*” [diligenţei]. M-am înfuriat din cauza întârzierii prosteşti, am pornit cu „*fiacker*”-ul în urmărirea ei şi am ajuns-o din urmă în Epping, dar, din cauza lentorii mele a trebuit să plătesc 3 lire şi 4 şilingi în loc de 12 şilingi. Am achitat cu dragă inimă costul învăţăturii de minte, numai să fie cu folos [în viitor].

Am trecut prin Harlow şi Hockering, pe lângă preafrumosul parc din Saffron Walden. [Ca să-l întâlnim] pe Lord Braybrooke, ne-am dus la Bournebridge, unde am schimbat caii pentru ultima oară, astfel că la 2 şi jumătate am ajuns la Newmarket. Am călătorit „*outside*”, pe bancheta exterioară din spate. M-am cazat la White Hart Inn.

I-am înmânat „*training groom*”-ului, [antrenorului] lui Mr. Henry Edwards, recomandarea lui Lomley. Eu însumi m-am prezentat ca fratele contelui Széchenyi şi, pe cât a fost posibil, m-am străduit să arăt ca un domn. M-a primit foarte bine, şi-a prezentat caii, m-a condus la taică-său, unde l-am văzut pe Antar, un armăsar murg. Foarte frumos, dar cu picioare subţiri, lungi şi frânte.

Seara, la 7, am luat cina la Rutland's Arms.

20 şi 21 aprilie 1822

Împreună cu Edwards şi Mr. Walker, am mers călare pe „*training ground*” [terenul de antrenament]. [Urmează descrierea cailor.]

22 aprilie 1822

Dis-de-dimineaţă, la orele 5, am galopat grăbit să urmăresc antrenamentul şi primul om întâlnit a fost Széchenyi, [în faţă] la Rutland's Arms, care tocmai sosise împreună cu Sahländer. Neaşteptata întâlnire m-a bucurat nespus de mult. Deci singurătatea mea n-a fost chiar atât de îndelungată. Dar sunt mulţumit cum m-am descurcat: am venit aici fără ca să înţeleg limba şi vorbind-o foarte puţin, fără niciun cunoscut, doar cu scrisoarea lui Lomley către Edwards şi totuşi am cunoscut mulţi oameni şi am văzut mulţi cai într-un interval foarte scurt de timp. Nu-i deloc de ignorat faptul că am găsit o modalitate de a vizita grajdurile şi de a urmări antrenamentul, pentru că este un noroc de care au avut parte foarte puţini străini. Sunt spaţii închise accesului englezilor de rând, ba chiar şi moşierilor. Knobelsdorf a considerat imposibilă pătrunderea în „*sanctuarium*”.

Cursa de cai a început la ora 1. Dar, cu mult înaintea startului, s-au adunat căleştile, călăreţii, pietonii. Am putut vedea cele mai elegante trăsuri (Poste Chaise, Landolet, Gig, Caricle, Tilbury etc.), aranjate cochet, cu bun gust, despre care se poate povesti şi o mulţime de cai frumoşi. Dar am văzut şi „*mâţe tigrate*”, mârţoage [cu coastele ieşite în afară], precum au mocanii care vând site sau măcelarii din Cluj. Caii de

curse au fost scoşi acoperiţi în întregime cu pături şi duşi în sectorul cu boxe înguste, unde au fost înşeuaţi şi pregătiţi. Eu am umblat mai tot timpul cu Széchenyi şi Tattersall, iar cu ajutorul celui din urmă ne-au lăsat să intrăm şi în zona menţionată.

Nu există o privelişte mai frumoasă decât cea a acestor cai înainte de start. Fiecare fibră respiră sprinteneală, sănătate curată, nicidecum o impulsionare forţată, cum mulţi îşi închipuie, ci o stare de excelenţă, caracterizată de forţă şi vivacitate. [Nici vorbă că unii cai ar fi dopaţi. A petrecut restul zilei cu examinarea concurenţilor.]

27 aprilie 1822

Întrecerile au continuat până ieri. Urmărirea şi examinarea cailor, punerea întrebărilor m-au acaparat într-atât, încât n-am ajuns să-mi şi notez ceva. Mulţimea de concepte noi, prea puţin cunoscute, din categorii atât de diferite, mi s-au aglomerat în cap şi, cât va dura sursa de vânzoleală, nici vorbă să le ordonez.

Aici, scopul meu principal este: achiziţionarea de cai, lămurirea lucrurilor legate de cursele de cai, creşterea cabalinelor şi îngrijirea animalelor destinate altor activităţi. Sunt domenii diferite pe care nu le pot cuprinde simultan, de aceea mi-am îndreptat atenţia doar către primul, pe care acum îl socotesc prioritar. Pe cele adiacente le voi examina şi desluşi mai târziu. Pentru a cumpăra cai, trebuie neapărat să vedem cât mai mulţi. În ultimele zile, aceasta a fost principala noastră preocupare, împreună cu Széchenyi. Deja am cunoscut o mulţime. Sunt puţini cei potriviţi scopurilor noastre. Cei mai buni nu sunt de vânzare

sau sunt incredibil de scumpi. Mulţi prezintă excrescenţe osoase. Nu pot afirma că englezilor le pasă. E adevărat, nu provoacă niciun şchiopătat, nu-i interesează la caii de curse, dar se despart cu uşurinţă de ei, ceea ce determină o diferenţă semnificativă de preţ.

Am trecut de vreo două ori pe la Marshall, pictorul de cai. Reprezentările lui Rubens, Bourbon, Selim, Canon-Ball par reale, vii. N-am văzut pe nimeni mai priceput în acest domeniu. [A discutat cu Tattersall principiile de ameliorarea a raselor de câini sau de cai.]

L-am examinat pe Shreckhor de la Mr. Ramsbottom şi mai că l-am găsit pe pofta noastră. [Urmează descrierea cailor din herghelie.]

Széchenyi s-a întors ieri dimineaţă la Londra. Pe Sahländer l-a lăsat aici ca să urmărească întrecerile de ieri, aşa că acesta l-a urmat abia la noapte. Széchenyi a avut multe probleme cu Sahländer, dar şi Sahländer cu Széchenyi. Mai degrabă, Széchenyi are dreptate. Sahländer este plin de prejudecăţi şi încăpăţânat în afirmaţii. Széchenyi l-a criticat adesea şi pentru ţinută, în zadar, deoarece niciodată nu va dobândi atitudinea unui „*training*” sau „*studgroom*” englez.

28 aprilie 1822

Ieri am primit o scrisoare de la sărmanul Lambert; cred că îi este ruşine să accepte oferta mea. Este nefericit şi [trăieşte] în condiţii foarte grele. Voi fi fericit dacă îl voi putea ajuta pe acest om cinstit şi bun prieten al meu. Azi i-am răspuns şi l-am rugat din nou, urgent, să vină la Jibou ca să-mi fie dascăl de limbi străine.

Pentru că azi a fost duminică, m-am dus la biserică. [Un răgaz petrecut într-un mod plăcut.]

29 aprilie 1822

A fost o zi foarte frumoasă. Atât dimineaţa cât şi după-masă, am ieşit călare ca să urmăresc „*training*”-ul. Ca şi săptămâna trecută, plătesc zilnic câte 10 shillings pentru închirierea trăpaşului. Am vizitat grajdurile lui Boys-Prince. După-masă am trecut pe la pictorul Marshall. L-am găsit cufundat în studiul cailor, n-a găsit un răgaz pentru lămurirea unor aspecte economice.

Aici sunt multe păşuni, mai ales pentru oi. Se cultivă trifoiul roşu, lucerna, trifoiul alb. Plugurile n-au roţi, ci coarne de fier. Preferă fânul proaspăt celui înnegrit.

30 aprilie 1822

Iar a trecut o întreagă zi în care am urmărit pregătirea cailor şi am vizitat grajdurile. Se pare că achiziţia unui bidiviu va fi mult mai dificilă şi incertă decât am crezut. Caii cu adevărat buni nu sunt de vânzare sau au nişte preţuri de speriat. [Urmează descrierea cailor.]

1 mai 1822

De câteva zile, aici avem parte de o vreme deosebit de frumoasă, dar ziua de azi, mai ales dimineaţa, n-ar putea fi mai agreabilă şi mai senină nici măcar în Grecia. M-am dus pe jos la terenul de antrenament, dis-de-dimineaţă, la orele şase. Am savurat aerul splendid, cerul curat, verdeaţa revigorată de roua dimineţii, iar priveliştea cailor acoperiţi cu pături care s-au fofilat ca nişte umbre [pe lângă mine] i-au adăugat un plus mirific. Mai târziu, m-am deplasat călare în cealaltă jumătate, ca să urmăresc antrenamentul [cailor], iar după-masă ne-am dus cu [Henry] Edwards în parcul din Cheveley al Ducelui de Rutland. Verdele incomparabil al pajiştii părea şi mai însufleţit de vederea celor o sută de cerbi lopătari, întovărăşiţi cu câteva văcuţe roşcate sau bălţate, care păşteau acolo. Uriaşii stejari bătrâni tocmai porniseră să înverzească şi semi-nuditatea lor se distingea clar printre ceilalţi copaci înfrunziţi sau [chiar] înfloriţi. În mijlocul parcului, se află clădirea: mare, frumoasă.

Nimic artificial, nu există drumuri sau poteci, doar natura păstrată intact, sănătos. Întrucât aici domnesc cutezanţa şi armonia păcii, găsim toate soiurile de păsăret, de la cele mai măiastre cântătoare la ciorile croncănitoare. Întâlneşti la tot pasul iepuri, potârnichi, fazani [care umblă] fără pic de teamă. Grajdurile sunt mari, înalte şi luminoase, dar şi aici, precum am văzut şi-n alte părţi ale Angliei, există un singur rând de ferestre, pe doar o parte a clădirii, ceea ce afectează calitatea aerului într-o măsură mai mică sau mai mare. Podeaua este pavată cu cărămizi aşezate pe muchie. Fratele lui Edwards este [cel care răspunde de pregătirea cailor de curse,] „*training-groom*”-ul hergheliei din Rutland.

2 mai 1822

M-am dus cu poştalionul în Bury, pe locul de lângă vizitiu, iar de acolo în Bildeston. Mister Wilson nu era acasă. „*Stud-groom*”-ul său, Bromley, a citit scrisoarea lui Weatherley şi m-a primit foarte bine, mi-a arătat tot. Wilson nu participă la curse, ţine herghelia doar pentru vânzarea cailor, de aceea nu-şi antrenează mânjii. Are 22 de iepe, toate sunt „*thoroughbred*” [pur-sânge englez]. Printre ele, sunt unele deosebite. Foarte puţine prezintă defecte. La niciuna n-am văzut excrescenţe osoase, dar nu toţi mânjii au oase ca lumea. Într-un an, se fată 16-18 mânji. Şi aici, monta decurge tot precum am văzut în Anglia, până acum.

Păşunea de vară a iepelor se află într-o vălişoară frumoasă, prin care curge un pârâu. Mi-a amintit atât de mult de Şoimuş, încât mi-am închipuit că aş fi acolo. Iarba este ca la noi, cam peste tot. Pe partea

mânjilor, creşte trifoi din belşug. Iepele nu pasc împreună, ci întregul spaţiu este parcelat în petice separate de şanţuri nici prea late, nici prea adânci. Câte o parte dintr-astea ocupă cam cât jumătate din cel mai mic teren rezervat mânjilor în Jibou. Pe o suprafaţă delimitată, pasc 2-3-4 iepe şi încă altele, alături de ele. I-am mărturisit lui Bromley mirarea că animalele rămân separate şi nu încearcă să se adune laolaltă. El a afirmat că numai caii pur-sânge pot fi ţinuţi aşa şi că ştie din experienţă că toate celelalte rase sar peste şanţuri sau garduri, doar ca să fie împreună. Şi Bromley consideră nimerit ca vitele să pască împreună cu caii, pentru ca diferitele feluri de iarbă să fie mâncate deodată [fără mofturi]. Muştele chinuie şi aici animalele, aşa că în zilele toride din iulie şi din august, iepele sunt mânate să stea în grajduri de la 11 la 5 după-masă, apoi sunt scoase, să rămână afară noaptea. Fiecare iapă primeşte câte o porţie de fân, fie noaptea, fie ziua, ieslea este întotdeauna plină, dar nu prea se ating de el, preferă ovăzul, dintre primesc numai animalele bătrâne sau de mare preţ, câte o traistă pe zi, în timp de vară. Celelalte şi cele sterpe trăiesc cu iarbă, dar fără să le apară coastele. Pe fiecare petic de păşunat se află câte un umbrar, a cărui poartă mare este veşnic deschisă ori, unde au doar o uşă, ea este una pivotantă. [În celelalte luni,] iepele sunt băgate noaptea în grajdurile de lângă casă. Acolo stau şi iarna, dar ziua sunt scoase afară timp de 4-5 ore. O parte dintre iepe, cele sterpe, au rămas toată iarna în exterior, dar la [păşunat] iarbă. Mânjii sunt înţărcaţi în octombrie şi primesc fân, ovăz (uneori măcinat) sau, adesea, tocătură de tulpini şi întotdeauna morcovi. Cu excepţia coamei şi cozii, niciodată nu este ţesălat până

când i se pune şaua în spinare, dar este îmblânzit şi obişnuit cu priponul. În ferestrele grajdurilor, arareori sunt montate geamuri. Iarna, fiecare iapă şi mânz primeşte zilnic câte o traistă de ovăz; cu toate acestea, cantitatea de furaj variază în funcţie de puterea şi conformaţia animalului. Bromley consideră că amestecul umed de tărâţe şi de ovăz este potrivit. Altminteri, ovăzul este folosit doar uscat. Leguminoasele sunt excluse, deoarece ar provoca umflarea picioarelor şi a vezicii urinare. Iepele străine, aduse la montă, stau aici şase săptămâni. [...] Ele convieţuiesc cu cele ale lui Wilson, dar, până să se amestece, întâi sunt legate în pripon şi lăsate să se acomodeze una cu cealaltă. Lui Bromley nu-i place crupa dreaptă şi preferă ca spinarea să fie uşor arcuită. Am văzut aici un mânz foarte frumos, de doi ani, dar cu hernie ombilicală. Bineînţeles că adesea suferă de colici şi sunt nevoiţi să-i dea „*phisic*” [tratament medical].

3 mai 1822

După examinarea cailor, am mers cu o şaretă „*gig*” până la Bury şi de acolo m-am întors în Newmarket cu un „*stagecoach*”.

4-5 mai 1822

Mi-am continuat activitatea obişnuită, adică examinarea cailor, aflaţi în interior sau în exterior. Timp de vreo opt zile, a ţinut vremea frumoasă, senină şi călduroasă, aproape secetoasă. Dar azi după-amiază a plouat iute şi bine.

TABLEAU DES PRINCIPALES RACES DE CHEVAUX

ET DE LEURS ROBES

Dessiné par ALBERT ADAM

1. **Asiatique.** (Arabe.)

2. **Anglais.** (Pur sang.)

3. **Percheron.** (Léger.)

4. **Poitevin.** (Mulassier.)

5. **Ardennes.**

6. **Allemand.**

7. **Normand.** (Anglo-Normand.)

8. **Hollandais.** (Pie.)

9. **Boulonnais.** (Gris fonc.)

10. **Suffolk.** (Black-Horse.)

11. **Poney.** (Du pays de Galles-Ecosse.)

12. **Breton.** (Gris fonc.)

13. **Cheval des Pyrénées.** (Petite race.)

14. **Cheval de Tarbes.**

15. **Barbe.**

OUVRAGES QUI SE TROUVENT A LA MÊME LIBRAIRIE

Tableau représentant les parties extérieures et l'anatomie élémentaire du cheval. In-plano, fig. coloriées..... 2 fr. 50
Tableau représentant les bars et ossements du cheval. In-plano, figures coloriées..... 4 fr. 50
Tableau de l'os des membres antérieurs. In-plano. Figures noir-blanc..... 1 fr. 50
Tableau de l'os des membres postérieurs. In-plano. Figures noir-blanc..... 1 fr. 50
Tableau des principales maladies des pieds et des maladies dites du sang, avec figures, fig. coloriées..... 4 fr.
Tableau de l'anatomie élémentaire des membres et des muscles du cheval. In-plano, fig. coloriées. 2 fr. 50
La chevre, — mouton national, — chevaux, — ânes, Album coloré de 20 pages de textes illustrés avec 27 figures intercalées et 5 planches en chromo-lithographie superposées..... 3 fr.
Traité de l'anatomie et des maladies du cheval, par A. Bouley, 1 vol. gr. in-18, avec figures..... 7 fr. 50
Traité de l'anatomie et des maladies des animaux domestiques, par Bouley et Reynal, 1 vol. grand in-18, avec nombreuses et très belles figures, cartonné..... 7 fr.

PARIS
ASSELIN ET HOUZEAU
LIBRAIRES DE LA SOCIÉTÉ DE MÉDECINE VÉTÉRINAIRE
RUE DE L'ÉCOLE-DE-MÉDECINE

NOTA. — Ce tableau est accompagné d'une notice explicative.

OUVRAGES QUI SE TROUVENT A LA MÊME LIBRAIRIE

Physiologie vétérinaire, par Zundel et le mémoire vétérinaire, par Bouley, ancien chef de service à l'Ecole d'Alfort, 1 vol. gr. in-8, à deux colonnes et avec planches..... 20 fr.
De l'extérieur du cheval, par MM. Gourdon et Bouley, 1 vol. gr. in-8, avec 156 fig. et 18 pl., 2e édit., cart. 15 fr.
Les Vaches laitières, Bouvier — Taureaux, par M. Kuhnert, professeur à l'Ecole vétérinaire d'Alfort, 1 vol. in-18 (épuisé), avec 4 planches en couleurs..... 1 fr. 50
Porcs et bêtes de somme et de rente, par les professeurs Pizzi et Lemar, 1 vol. in-8, avec 159 figures, cartonné..... 8 fr.
Etude critique du cheval de trait et des différentes contrées, par J. B. Bouvier, 1 vol., in-8 avec 100 fig., cartonné..... 10 fr.

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

6 mai 1822

De dimineaţă, revenind afară, am făcut aceste însemnări despre antrenamentul cailor, referitoare la zilele de ieri şi de azi. [Urmează observaţii legate de performanţele cailor.]

„*Second Spring Meeting*” a început azi. Nu este [un eveniment] la fel de cunoscut precum primul. Nici cursele, nici pariurile, nici numărul de spectatori nu este atât de mare ca la prima ediţie. Széchenyi tocmai a sosit ca să prindă întrecerile. Am luat prânzul, împreună cu Wilson, Weatherley, Ramsboltom şi alţii, a fost groaznic de plictisitor. Prânzul englezesc este rigid şi cu reguli impuse, nu-mi place deloc acest stil de etichetă. Mâncarea e proastă, iar băuturile nesănătoase.

7 mai 1822

Széchenyi l-a cumpărat pe Shreckhorn de la Ramsboltom cu 200 de guinee şi s-a angajat să dea poimâine încă 30 dacă el va câştiga întrecerea cu Euphrates.

[Duminică], 12 mai 1822

Miercuri şi joi [8-9 mai] au avut loc întrecerile. Széchenyi a cumpărat-o pe Flame-t pentru 100 de guinee. După una dintre cursele de deunăzi, noi am cumpărat această iapă cu 100 de guinee şi, când am tras-o la sorţi, mi-a revenit mie, dar proprietarul s-a răzgândit asupra preţului, a cerut 150 de guinee şi am rămas fără ea. Joi şi-a coborât pretenţiile la 100 de guinee şi Széchenyi a achiziţionat-o imediat.

La Tattersal, s-au licitat mai mulţi cai. [Urmează prezentarea ofertei.]

Din Newmarket, am sosit împreună cu Széchenyi şi Weatherley la Bildeston, ca urmare a invitaţiei de neevitat, făcută anterior de către Wilson. Locuinţa sa este mobilată cu gust, se află într-o clădire confortabilă, fără prea multe extravaganţe arhitecturale, dar comodă şi frumuşică. În mod obişnuit, nu se poate imagina nimic mai potrivit decât un conac englezesc de la câmpie, situat pe pajiştea de catifea înverzită din mijlocul unui parc minunat. Din păcate, o ploaie pocită nu ne-a permis să ne bucurăm de frumuseţea locurilor. Wilson ar fi dorit mult să ni-l paseze pe Loory sau pe Chilkon, [un mânz de] 2 ani, dar, cu un pic de noroc, am reuşit să ne eschivăm. Széchenyi ar fi dat 300 de guinee pe Medora, dar Wilson n-ar renunţa la ea nici pentru 500. Weatherley şi-a întins toate plasele împrejurul nostru şi mă tem că, oricât ne-am zbate, tot ne va agăţa în ele.

Vineri [10 mai] seara, în Londra. Sâmbătă, Széchenyi m-a prezentat lui Eszterházy [Pál, ambasadorul monarhiei habsburgice].

La Tattersall, am examinat iepele din Hamptoncourt scoase la licitaţie. Cinci dintre ele au corespuns.

Duminică am participat la liturghia ţinută în capela lui Eszterházy. Am luat prânzul la Tattersall şi, deoarece n-a contat unde, ci ce anume mănâncă omul, ne-am ghiftuit.

Luni, Széchenyi l-a lăsat pe Weatherley să participe la licitaţie, drept care el n-a mai trecut pe-acolo. Eu am fost prezent, dar deoparte de Weatherley şi nu mi-am închipuit că va cumpăra vreuna dintre iepele

mult supraevaluate. La sfârşit, am aflat că a achiziţionat-o pe Southdown cu 220 şi pe fratele lui Rubens cu 300 de guinee.

Azi, am lămurit cu Széchenyi, fără să ne înfierbântăm prea tare, mai mult de nevoie, un aspect legat de problema achiziţionării. Eu, în măsura posibilităţilor, am umblat mult şi am participat la târgurile desemnate de el - acţiune care n-a fost reciprocă. Din această cauză, n-am găsit sau am întâmpinat greutăţi la procurarea cailor. Nu-mi convine, mai ales dacă mă gândesc la recomandările şi la promisiunile făcute de Széchenyi în Ardeal [înainte de plecare]. M-a durut foarte mult să văd dezinteresul manifestat faţă de mine în această privinţă. Nu i l-am reproşat, ci i-am vorbit deschis. El s-a simţit jignit, cu interesele lezate şi s-a mâniat - în vreme ce eu mi-am păstrat sângele rece. În orice caz, cred că eu aveam dreptate, dar azi văd că a fost o toană copilărească să mizez pe delicateţea simţământului de prietenie şi, bazându-mă pe ea, să emit pretenţii. El este cel mai bun om din lume, dar pasiunile sale îl acaparează, îl preocupă mai mult să se etaleze ca un om bogat şi un magnat de viţă nobilă decât să simtă cât de norocos ar fi să se străduiască din tot sufletul pentru a ferici un prieten.

În 11, Wilson a organizat o licitaţie pentru iepele şi mânjii săi. A vândut mult şi scump. [Urmează descrierea cailor.]

Am hotărât împreună cu Lobkowitz să plecăm într-o excursie, drept care am pornit seara la 9 cu „*Mail*” [poştalionul] şi am ajuns dimineaţă la 4 în Oxford.

13 mai

Am petrecut întreaga zi vizitând diferite „*college*”, biserici etc., tot ce aparţine de ele. Oxford, cu clădirile vechi şi superbele lăcaşuri de cult în stil gotic, oferă o imagine distinsă, respectabilă. Veşmintele tradiţionale, purtate de profesori şi de elevi se potrivesc în întregime cu restul. Tineretul este frumos, puternic, sănătos. Nu este nicidecum expresia forţat feciorească [în germană: *burschikos*] a autonomiei academice nemţeşti, ci sentimentul nobil al adevăratei libertăţi, care le conferă un aspect vrednic de laudă şi o atitudine bărbătească. Nu trăiesc nicidecum ca la noi, închişi în spatele unor ziduri de piatră, în spaţii veşnic ocolite de graţii, ci [se dezvoltă] în mijlocul naturii frumoase şi

revigorante. Nicidecum [nu sunt] sugrumaţi de teorii greşite şi inutile, ci se pregătesc eficace pentru o viaţă practică.

14 mai

Ne-am îndreptat către Woodstock, [localitate aflată] la 8 mile de Oxford. Este considerat cel mai vechi parc al Angliei. Orăşelul a primit privilegii mai întâi de la Henric al IV-lea, iar apoi şi de la alţii. Grădina şi palatul sunt cunoscute încă din timpul lui Henric al II-lea, după care toţi ceilalţi regi au poposit aici. [Regina] Anne (1665-1714) a construit clădirea actuală, a înfrumuseţat parcul şi, când ele au fost terminate, le-a dăruit lui John [Churchill], Duce de Marlborough, ca răsplată pentru victoriile obţinute împotriva germanilor şi francezilor, prin 1710, dacă-mi amintesc bine. Drept amintire a glorioasei bătălii, întregul ansamblu a primit numele de Blenheim.

Parcul este nemaipomenit de arătos. Uriaşii arbori de talie mare îşi aştern tăcuţi, cu demnitate, umbra întunecată pe cea mai frumoasă păşune. Din vălişoarele sau de pe dâmburile învecinate, se deschid cele mai plăcute privelişti către castel şi lacul mare. Culorile diferiţilor copaci au fost alese cu un bun-gust desăvârşit. Găsim în număr mare cedri cu o grosime de 2-3 oameni. Lângă frumoasa „*cascade*”, un pom-lalea cu trunchiul cât mijlocul unui om. Coloana ducelui de Marlborough măsoară 130 de picioare [41 m] înălţime. În vârf, o statuie colosală, iar pe laturi este trecut actul de donaţie al Parlamentului şi o lungă consemnare istorică. În jurul stâlpului, arborii au fost plantaţi potrivit aşezării în câmp a trupelor din ziua bătăliei din Blenheim. Lacul

mare e frumos şi natural, dar are apa un pic cam stătută. Podul imens, diform, arată scandalos. Nu prea departe de el, se află izvorul Rosamundei [în engleză: *Rosamunda's Well*]. M-am pierdut în amintiri când am băut din undele curate ale havuzului. Castelul se situează în parcul cu o suprafaţă de 12 mile engleze pătrate, pe un platou foarte drăguţ. Este mare, fastuos, dar total lipsit de bun-gust: are turnuri minunate şi nişte ferestre înguste, înalte. E mult mai plăcut înăuntru. Vestibulul e măreţ, iar capela şi biblioteca sunt la fel de frumoase. Printre picturile sublime, toate originale, un Rafael: „[Fecioara] *Maria cu Pruncul Sfânt în braţe*", încadrată de Sfântul Ioan [în stânga] şi [în dreapta] de Sfântul Nicolae care citeşte dintr-o carte. Iniţial, a fost în „*Capelle degli ansidei*" din Perugia [iar acum se găseşte la National Gallery din Londra]. De Rubens, printre altele: „*Andromeda*", „*Venus şi Adonis*", „*Bacanalele*", „*Soţia şi copilul*". Câteva piese extraordinare de Van Dyck, mai ales „*Charles I şi Henrietta Maria*" [cu copiii]. Se mai află aici multe pânze foarte bune de Holbein, Correggio, Carlo Dolce, Claude şi alţii. Din păcate, majoritatea sunt plasate în locuri cu o lumină proastă. În „*Titian-Room*" „*Iubirile zeilor*" [„*Loves of the Gods*", după „*Metamorfozele*" lui Ovidiu], 9 bucăţi pictate pe piele [ciclul gravat şi tipărit în sepia de John Smith?], n-au corespuns în întregime aşteptărilor mele. Se poate ca „*China Cabinet*" [sala porţelanurilor?] să fie de mare preţ, dar nu mi s-a părut frumoasă. „*The Garden*" şi fazanii aurii sau argintii de aici nu mi-au plăcut. Seamănă prea mult cu grădinile engleze de la noi. Din păcate, şi aici, precum pretutindeni în Anglia, corbii şi ciorile sunt protejate excesiv; se consideră că aduc noroc. [În

Blenheim], s-au înmulţit atât de tare, încât în multe locuri nu-ţi auzi propria voce [de-atâta croncănit].

15 mai

Aseară ne-am întors în Oxford, iar azi [am mers] cu o trăsură „*poste-chais*” în Nuneham. Parcul este frumos, iar situarea pe firul râului Isis [în alt text: Iris?] îl face şi mai plăcut. Clădirea nu-i nici falnică, nici arătoasă. Dar să-i preţuim interiorul, care găzduieşte o seamă de tablouri deosebite. Parcul are 1200 acri, grădina 38. Văzută din ferestrele încăperilor, priveliştea râului care şerpuieşte atât de plăcut, ascuns uneori de arborii mândri şi de verdeaţă, este măreaţă.

De aici, [am mers] în Windsor. [Urmează descrierea castelului şi a galeriei de artă.]

Biserica este îndrăzneaţă, cu o arhitectură minunată. Sunt mai multe vitralii frumoase vechi şi câteva noi, cu nişte culori mai palide. O capelă din interior aparţine celor din Ordinul Jartierei. Este deosebit de onorant să priveşti steagurile şi blazoanele vitejilor care şi-au meritat prezenţa aici. Numai englezii pot fi membrii acestui ordin; dintre străini, doar capetele încoronate au parte de o asemenea cinstire. Fiecare membru posedă câte un jilţ propriu, pe care apare scutul său şi cele ale predecesorilor; deasupra lor stau stindardul şi „*decoraţia*” persoanei prezente. Sub această capelă se află locul de îngropăciune al regilor. Este foarte luminos, total lipsit de fast.

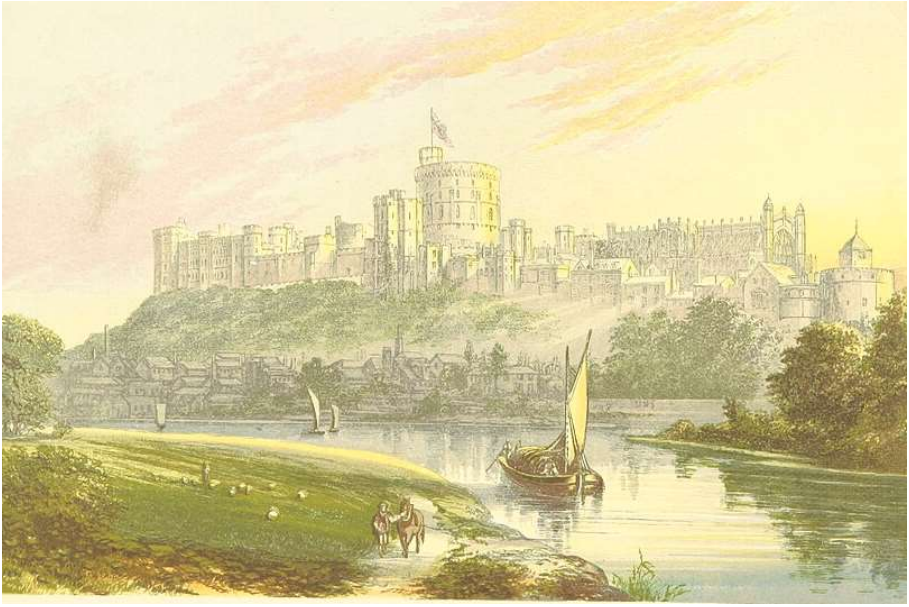

De pe terasele castelului se deschide cea mai veselă privelişte. Parcul cel mic a fost creat în stil francez, astfel încât arborii sunt groaznic de încolonaţi. Acum, după primenirea gustului, deşi alinierea lor a fost tulburată de o serie de tăieri, ea încă păstrează ceva din monotonia de odinioară. Parcul cel mare este minunat şi de o largă întindere. La 3 mile de aici se află Windsor Cottage, locul unde se distrează regele. Din câte se povesteşte, este cel mai frumos dintre cele ridicate după noua modă, dar, pentru că nu poate fi vizitat şi în interior, nu ne-am dus până acolo.

Iată colegiul Eaton. E doar un „*gymnasium*”, situat într-o clădire veche, frumoasă şi încăpătoare. Şi aici, copiii poartă o mantie de o croială vetustă deasupra uniformei. În comportament, în felul cum se

joacă, se distinge o seriozitate care nu-i specifică vârstei. Am văzut mulţi copii bolnăvicioşi şi palizi, dar se poate să fi rămas doar cei nevolnici în clădire, deoarece cei mai mulţi erau la râu, unde se plimbau cu bărcile. Ce frumoasă este întrecerea dintre aceste ambarcaţiuni construite cu gust şi ce exerciţiu minunat de mişcare, de sporire a puterii tineretului reprezintă!

16 mai

Cu [poştalionul] Mail până la Kew. Am vizitat grădina botanică. [Aici,] omul ajunge să creadă că a ajuns într-o zonă cu o altă climă. Găseşti mai multe exemplare de palmieri, cu trunchiurile groase cât o coapsă. Palmierii-evantai sunt splendizi. Mi-a părut rău că, nepricepându-mă la botanică, n-am putut să savurez pe deplin splendoarea oferită unuia familiarizat cu acest domeniu [al ştiinţei]. Afară se află cei mai frumoşi arbori aduşi din străinătate, câteva specii maiestuoase de stejari. Am văzut un *Ailanthus glandulus*, [un cenuşar] pe care de-abia îl puteau cuprinde doi oameni.

De aici, în Richmond, cu „*poste-chais*”. De pe Richmond's Hill, [dealul de deasupra oraşului], am văzut cea mai frumoasă priveliişte care mi-a fost dată în viaţă. Ce dumnezeiesc, ce regat al zânelor! [Urmează descrierea.]

Seara m-am întors în Londra.

18 mai

Széchenyi i-a cumpărat de la Eszterházy pe Manchester şi pe Gaudy cu 700 de lire sterline. Vor fi plătiţi în Viena. Deoarece Mühlbauer a plecat curier într-acolo, am trimis o scrisoare acasă.

Am luat prânzul la Eszterházy. Lobkowitz a vrut să ne magnetizeze [hipnotizeze], a făcut pe iluzionistul, dar l-au păcălit fără ca să bage de seamă. Când a încercat să aprindă nişte lumânări şi-a pârlit părul, iar Széchenyi i-a înnegrit cu funingine jumătate din faţă. Nu numai că a apărut aşa în faţa noastră, dar degeaba am bătut apropo-uri, am hohotit, chiar i-am pus o oglindă în faţă, n-a observat nimic. În veci, n-am întâlnit o figură mai ridicolă, mai prostovană, care să se dea astfel în spectacol într-o societate [simandicoasă]. Când am plecat împreună în excursie, am văzut că-i un pic cam neajutorat, încurcă-lume, dar nu mi s-a părut nici prost, nici slab de înger. Ştie unele şi altele, are o seamă de opinii corecte. Se bârfeşte că ar fi îndrăgostit de prinţesă [Eszterházy]. S-ar putea ca atitudinile sale să fie influenţate de acest fel nemaiîntâlnit de dragoste, dar nici nu-i cea mai potrivită cale pentru a-şi câştiga iubirea.

19 mai

La Tattersal, am examinat caii scoşi mâine la vânzare. Un armăsar gri, pur-sânge arab (picioare lungi, corp suplu) a fost prezentat de mai multe ori. Laudă priceperii celor de aici la cai, nimeni nu l-a dorit. În Viena, s-ar vinde pentru o sumă frumoasă. Dongola, un armăsar de 3

ani, un murg mai închis la culoare, fără oase, gât foarte scurt şi gros, crupă proastă, un animal cu adevărat „*miserabilis*”.

Seara, am fost la teatrul din Covent Garden. La Covent Garden, am luat prânzul împreună cu Széchenyi. Am mâncat supă de broască ţestoasă, [la preţul de] 20 şilingi porţia. Nu-i prea gustoasă.

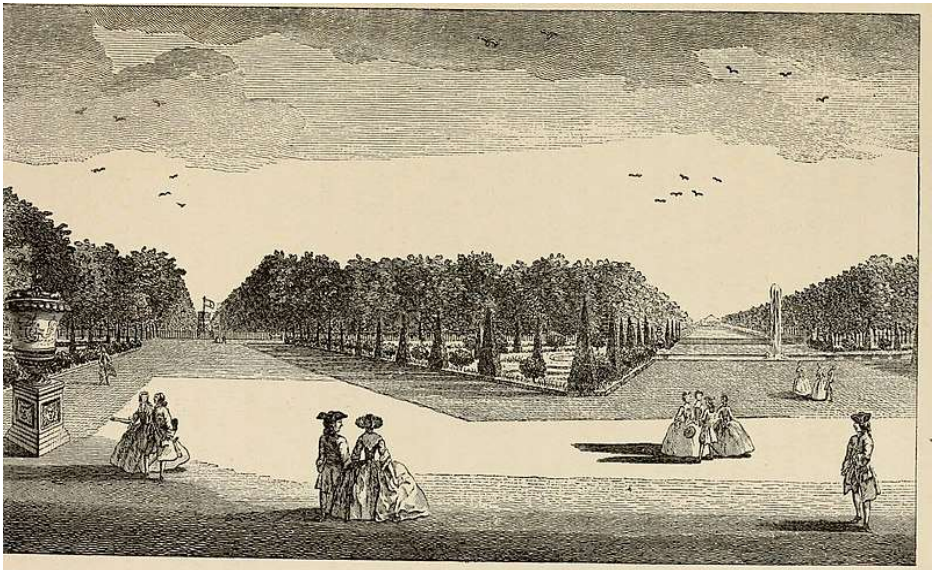

View, looking eastward, of the Diagonal Walks, in the Great Fountain Garden of Hampton Court, in the time of George II. From an old engraving published about 1740.

20 mai 1822

Ne-am dus cu Széchenyi la Hamptoncourt. Clădirile şi amenajările crescătoriei regale de cai sunt corespunzătoare şi fastuoase, dar herghelia în sine n-are cine ştie ce valoare. Cu excepţia a două iepe, totul e vândut sau scos la mezat. Cei doi [cai] cumpăraţi de Széchenyi sunt buni. Election Mare este extraordinar. Am plătit 50 de guinee

pentru mânzul iepei South Down. Széchenyi va achita cheltuielile de transport. [...] La întoarcere, am înotat în Tamisa.

21 mai

M-am plimbat prin City, într-un fel de mică inspecţie. Deşi ar fi împotriva „*elegantia*” să se cumpere orice de acolo, totuşi oferta din centrul comercial este mult mai bună şi mai ieftină, „*ergo*” (prin urmare) drăguţa de eleganţă va trebui să închidă ochii. Am trecut prin Guild Hall, Banca N.[aţională], Lloyds Coffee room şi biserica Saint Paul. Mi-a plăcut foarte mult interiorul acestui templu. [...]

M-am dus pentru prima oară la operă. Sala de spectacol este dichisită cu gust, coloanele de fier sunt drăguţe şi îi conferă în ansamblu un aspect prietenos. [Artiştii] ştiu să cânte. Westris dansează minunat.

22 mai

Am luat o trăsurică „*gig*” şi ne-am dus împreună cu Sahlander la Epsom. Pe drum, [ambasadorul] Eszterházy ne-a ajuns din urmă şi ne-am dus cu el în Leaderhead, unde avea ceva oficial de rezolvat. Ca să ajung la curse, am călărit pe Dahlia, pe care Széchenyi a cumpărat-o de la Tarall. O iapă cam lipsită de forme, foarte nervoasă, dar acceptabilă.

Cursele de cai de la Epsom oferă cea mai pestriţă privelişte care poate fi imaginată. Mulţimea nelimitată de trăsuri, cai, corturi cu produse formează un amalgam gălăgios şi veşnic agitat. Aici un pristav invită oamenii să-i vadă elefanţii, leii, urşii, cu răgete asemănătoare celor scoase de fiarele amintite; acolo lumea se îmbulzeşte în jurul unor

luptători; dincoace înfulecă sau trag la ţintă, dincolo bat cărţile sau pariază. Întrecerile de cai reprezintă o adevărată sărbătoare naţională. Totuşi cele din Newmarket sunt mai potrivite scopului şi, prin urmare, mai interesante. După curse, ne-am deplasat la Leaderhead. Am luat prânzul la Eszterházy. M-a tratat cu o politeţe ireproşabilă.

23 mai

Moyses, calul Ducelui de York, a câştigat cele 1600 guinee ale „*Derby Stakes*”. Eszterházy s-a întors la Londra, eu şi Weatherly la Leaderhead. Apoi seara, la un „*punch*” şi nişte vin, i-am mărturisit opinia mea (de care niciodată nu m-am îndoit), că ar fi cel mai bine să-i încredinţăm personal derularea tuturor afacerilor legate de achiziţia cailor.

24 mai

Am călătorit în Boxhill ca să-l văd pe Moyses. [...] Am luat micul dejun în Crookin. Cu începere de la Leaderhead, regiunea este încântător de frumoasă. Arborii sunt impresionanţi, casele tărăneşti arătoase, înălţimile frumoase, iar micile văi liniştite, străbătute de pârâiaşe cu apă curată şi proaspătă. Plăcerea simţită este sporită de atmosfera reconfortantă a lunii mai, în care se amestecă mii de miresme. [...] După cursele de cai, ne-am întors la Londra.

25 mai

La Tattersall, pentru a examina caii. [...] Împreună cu Széchenyi, am vizitat Porcellan depository (Portugal street). Mărfuri deosebit de frumoase. Széchenyi a cumpărat o mulţime.

26 mai

Din nou la Tattersall. [...] Este de mirare că, în ciuda bogatei oferte, se găsesc prea puţini cai buni.

27 mai

Mi-am amintit abia azi că ieri a fost Duminica Rusaliilor. Într-adevăr, mi s-a părut ciudat că, în ciuda obiceiului urmat din copilărie, n-am sărbătorit ziua, dar traiul în străinătate e ca un ocean agitat, în care s-au scufundat o seamă de refugii bine cunoscute, prietenoase, care, odinioară, ne-au marcat existenţa. Aici, Lunea Rusaliilor nu-i sărbătorită defel. Toate magazinele sunt deschise şi comerţul îşi urmează cursul normal. E un lucru cu atât mai surprinzător cu cât în Anglia duminicile sunt respectate cu conştiinciozitate. [...] Am făcut o plimbare foarte lungă. Am trecut pe Oxford Street şi Holborne către City, apoi Cheapside, Old Broad Street, Finsbury Square şi, după alte câteva ocolişuri, acasă. Am luat prânzul la Grillon Hotel, iar apoi la Drury Lane Theatre. În total, azi am bătut o cale de 12 mile englezeşti. În Viena, mi-ar fi luat o lună să umblu atât! [...]

28 mai

La Tattersall am examinat şi am încercat câţiva dintre caii Lordului Curson, dintre cei folosiţi la vânătoare. Széchenyi a cumpărat doi cu 300 de guinee. Nominal: Fitzwilliam, un murg închis la culoare, 8 ani, imens, puternic; Dyson, un murg închis la culoare, 6 ani, cu mai mult sânge, dar mai suplu şi cu nişte plămâni suspecţi.

Am prânzit la Eszterházy. M-am dus la operă, s-a reprezentat „*Barbiere di Seviglia*”. A fost prezent şi regele, drept care s-a intonat de două ori „*God Save the King*”. Ce deosebire între „*Gott erhalte*” (imnul

Habsburgilor) şi acest imn! Nu sunt sunete prefăcute sau forţate, ci expresia cu adevărat puternică, mândră, a simţirii naţionale! Opera a fost bună, baletul excelent.

29 mai 1822

[...] Ne-am întors [la Londra] împreună cu Tilbury şi am străbătut Hyde Park călare pe Gaudy. Ea a câştigat 15 întreceri şi, deşi partea din faţă a fost puternic solicitată, dovedeşte în continuare multă forţă, iar în ansamblu pare să fie un pur-sânge arab. Este puternic legată, o iapă îndesată, de talie mare. Va avea nişte mânji minunaţi.

Prin mijlocirea [ambasadorului] Eszterházy, am primit calitatea de membru al „*Travellers Club*”, pe o perioadă de două luni. Azi am luat masa acolo împreună cu Széchenyi. Acest club are un venit anual de 4000 de lire sterline. Niciun străin nu poate fi membru cotizant. Selectarea se face prin balotaj şi cu greu obţin să fie primiţi. Sediul clubului, amenajarea interioară, servirea sunt absolut distinse, „*gentleman like*”. Are o bibliotecă drăguţă. Se găseşte orice băutură şi mâncare, de calitate şi ieftin. Împreună cu Széchenyi, am plătit 18 şilingi şi, pe lângă bucate, am băut o butelie de vin de Madeira, bere şi „*Ale*”.

30 mai

Am fost împreună cu Weatherley ca să văd câţiva cai, dar în rest mi-am petrecut aproape toată ziua acasă.

31 mai

Am luat trăsurica şi ne-am dus împreună cu Széchenyi să adunăm caii, pentru ziua de mâine. Gaudy arată foarte bine cu echipamentul maghiar şi „*schabracke*” (păturica de sub şa). Aici se găsesc frâie ungureşti deosebit de originale. Am luat prânzul la Clubul Călătorilor.

1 iunie

Am fost la Hounslow (la 12 mile de Londra) ca să urmăresc „*cavalerie manoeuvre*” [manevrele cavaleriei]. Şase regimente de cuirasieri, lăncieri, husari [împlătoşaţi]. Nişte bidivii aleşi pe sprânceană. Cavaleria grea dispune de cai deosebit de puternici, iar cavaleria uşoară foloseşte gonaci nu prea mari, deosebit de agili. La atelajele tunurilor trag cei mai frumoşi „*carossier*” (telegari), într-un ansamblu care se îmbină elegant. Trupele sunt bine echipate, potrivit misiunilor. Toate materialele sunt excelente, mai ales pielea. Dintre multele prejudecăţi care sunt difuzate la noi împotriva englezilor, acestea sunt cu totul eronate: că britanicii nu ştiu să călărească, că au şei proaste şi că nu se pot răsuci în lateral. Dimpotrivă, eu constat că sunt cavaleri pricepuţi, că stau siguri şi ţanţoşi pe şeile ungureşti. Zăbala este pusă corespunzător şi prinsă puternic, dar nu atât de strânsă şi de presată ca la noi, ci fierului şi părţii de sub bărbie le este lăsat un joc, necesar scopului dorit. Trupele au o ţinută corectă, nici prea crispată, nici nesigură. Fac multe exerciţii, cu mare rapiditate. „*Attaque*”-urile

împrăştiate sunt cam lipsite de vlagă. Călăreţii sunt admirabili, în deplinătatea forţelor.

Dintre husari, cele mai războinice chipuri par de-a dreptul maghiare. Sunt echipaţi corespunzător: coiful, dolmanul şi brâul sunt bine făcute, dar pantalonii nu li se potrivesc nicicum (nu sunt nădragii mulaţi pe picior ai husarilor noştri). Echipamentul ofiţerilor este cu adevărat înzorzonat. Nu se pune un accent exagerat pe respectarea formalităţilor şi a „*Vorschrift*”-ului (regulamentului), ca la noi. Am văzut ofiţeri, care mânau o căruţă, de pe capra vizitiului, în uniformă sau care călăreau cu o umbrelă în mână etc., etc. De remarcat faptul că

toţi aceşti cai (ai trupelor, ai spectatorilor, cei înşeuaţi sau cei înhămaţi) erau obişnuiţi să se afle într-o mulţime; n-am prea văzut animale sălbatice, speriate, neliniştite. Eu am trecut printre ele cu o trăsurică „*gig*”.

În Anglia, soldatul este ceea ce trebuie să fie. Nu este elementul eterogen, cu sentimente ostile, un altfel de stat în stat; nu este instrumentul orb al pedepsei de temut şi al constrângerii din mâna unui singur om, care legiferează abuzul şi transformă legea într-o joacă. Nu este o garanţie a umilirii oamenilor, care, prin puterea de a genera teamă, fidelizează (ce termen ridicol!) poporul şi etichetează orice forţă progresistă cu stigmatul „*revolutio*” (revoluţie). Aici, nu numai că ei slujesc statul cu adevărat, ci servesc şi fiecărui cetăţean. Unde toţi sunt soldaţi, bineînţeles că devine implicit ca, în primul rând, organizarea militară să determine respectarea ordinii. Dar în statul unde există permanent o „*armadia*”, ea trebuie pusă, potrivit sentimentelor populaţiei, prin intermediul legilor, într-o stare care să determine dependenţa armatei de stat, astfel încât să devină nemijlocit servitorul şi gardianul plătit de naţiune, altminteri va decădea şi va ajunge să fie ajutorul şi apărătorul despotismului.

Am urmărit azi poliţia militară, care avertiza cu maximă politeţe trăsurile pornite să dea buzna şi le disciplina; iar, dacă vreun soldat imberb a acţionat cu un exces de zel, el a devenit imediat ţinta protestelor tuturor. „*Răcanul*” a chemat un ofiţer, care a cercetat cauza disputei şi apoi l-a mustrat pentru atitudinea necorespunzătoare dovedită.

Nu consider adevărată afirmaţia că de armata Angliei nu se leagă prea multe fapte respectabile şi, prin urmare, ea nu ar fi deloc dezirabilă. Este adevărat că cetăţeanul nu tremură de frica soldatului, iar omul liber îi dispreţuieşte pe mercenari, dar niciunde în lume cinstea nu este atât de adevărat ataşată de structura militară precum aici, unde ostaşul are parte de distincţiile binemeritate şi de răsplăţile cuvenite. Pentru a se bucura de cinstirea naţiunii, soldaţii aspiră nobil la o recunoaştere mai presus de medalii (uşor de obţinut prin linguşire sau intervenţii de sus). Poporul aşează cu recunoştinţă şi dragoste coroanele de lauri pe mormintele eroilor, ceea ce reprezintă cea mai potrivită răsplată pentru sudoarea din timpul luptei şi sângele vărsat.

Am vizitat „*The British exposition*”. Câteva picturi deosebit de frumoase. „*Venus şi Adonis*" de Titian este un tablou plin de o senzualitate fermecătoare. „*Reposo*” de Murillo (Sfântul Prunc se odihneşte în timpul fugii către Egipt). Dominată de linişte, [radiază] un calm înălţător. „*Supliciul Sfintei Ecaterina*” de Guercino denotă o „*resignatio*” (împăcare cu soarta) blândă.

Mergând către Oxford, am trecut de Uxbridge, unde frumosul parc al Ducelui de Somerset vine în stânga, iar în dreapta se află domeniul unui francez bogat. [A urmat] Beaconsfield. Vizitiul burtos şi bucălat mi-a informat că aici este locul de veci al poeţilor Edmund Waller şi Edmund Bürke. Am coborât într-o vale deosebit de frumoasă, pe o pantă abruptă, cu frâna pusă. [Aici se găsesc] multe mori de hârtie, printre care şi cele care fabrică materialul pentru bancnotele engleze. În

dreapta e West Wycombe: cu o biserică faimoasă. O regiune foarte frumoasă, surâzătoare.

Întrucât în Rudgeley s-au adunat o mulţime de „*Fox Hunter*” (vânători de vulpi), am auzit mai multe păreri despre acest subiect. Cel mai bun judecător al unui cal poate fi numai un Fox Hunter, deoarece nimeni altcineva nu ştie mai bine ce poate un gonaci. Nu le plac cei pur-sânge, deoarece îi consideră fragili şi cu umbletul ţăpănos. Un adevărat „*hunter*” trebuie să aibă, în primul rând, un temperament bun (*a good temper*). [...]

După-masă, am ieşit să călăresc împreună cu Mister Lackin. Împreună cu Sahländer, am pus o iapă brun-roşcată să sară destul de mult, aşa că, în cele din urmă, s-a întors şchiopătând, dar nu datorită salturilor de acum, ci deoarece îi intrase un spin în vâna piciorului din faţă, pe parcursul exerciţiilor dinainte de prânz. Deşi nu am bătut palma, am propus ca, dacă va fi complet vindecată şi îmi va fi trimisă în Oxford (cu o înştiinţare în prealabil), s-o cumpăr cu 60 de guinee. A acceptat imediat.

Seara m-am îmbăiat. Mi-a prins tare bine după ce toată ziua am îndurat zăpuşeala.

3 iunie

Dimineaţă, la 8:00, am pornit împreună cu medicul veterinar Sahländer pe un „*stagecoach*” la târgul de cai din Rudgeley. Din Woodstock, am zărit din nou străvechile turnuri, demne de respect, ale Oxford-ului. Este o regiune frumoasă, cultivată, cu multe turme.

Deoarece diligenţa nu s-a oprit în Stratford-upon-Avon, n-am putut să văd de aproape mormântul lui Shakespeare. Aş dori să vizitez, în semn de pios omagiu, locul de naştere al acestui bărbat de seamă. Am ajuns seara la 10:00 în Birmingham.

4 iunie

Din Birmingham în Lichfield. În diligenţă am întâlnit mai mulţi vânzători şi cumpărători de cai, care mergeau la târg. Într-un han din apropierea târguşorului Rugeley, Mister Lackin mi-a prezentat o iapă brun-roşcată. Am intrat împreună, călare, în oraş. Am sosit prea târziu pentru afaceri. Târgul a început de sâmbătă şi „*horse dealer*”-ii (geambaşii) londonezi cumpăraseră aproape tot. Nu se mai găsesc cai buni. Toate târgurile de cai din lume par să fie modelate după acelaşi

calapod. Şi aici, oamenii fac cunoştinţă fără fasoane, acceptă cu plăcere să fie uniformizaţi, toată lumea mănâncă şi bea, ceea ce înveseleşte atmosfera.

5 iunie

Am cumpărat iapa cenuşie a lui Peterson cu 140 de guinee pentru Károlyi. Dacă lui Széchenyi nu-i va plăcea, îmi va rămâne mie. Nu cred că îmi va provoca o pagubă semnificativă. Ca s-o testez, am săltat-o peste boscheţi foarte înalţi şi, deşi ieri am avut o zi foarte proastă (mi-am scrântit piciorul când m-am dat jos dintr-o şa), nu m-am făcut de ruşine în faţa englezilor; m-au judecat: „*he rides too boldly*” (călăreşte prea îndrăzneţ). Elmor o va trimite la Londra împreună cu caii săi.

Deoarece târgul se terminase, m-am dus în Lichfield. Aici mi-au atras atenţia în mod deosebit desăvârşita biserică veche, câteva picturi de epocă pe sticlă (probabil vitralii) foarte frumoase şi arhitectura impozantă, plină de forţă. După-masă, am luat poştalionul împreună cu Elmor şi Lackin către Colleshill.

Seara m-am întors în Birmingham.

6 iunie

Împreună cu Lackin am mers la toate „*livery stables*” şi grajdurile poştei, dar n-am găsit niciunde iapa de care acum aş avea nevoie: mare, în deplinătatea puterii, cu ceva sânge nobil în ea. Pare de necrezut, totuşi nici acest tip de cal nu se găseşte pe aici.

Am trecut pe la Mister Thomson. Are o fabrică mare, puternic extinsă. Produce în principal obiecte turnate din fier şi din bronz. El a livrat colosala urnă de metal din Warwick Castle. E o reuşită imensă, la care s-a lucrat şase ani de zile; cred că este unică în felul ei. Acoperirea cu bronz este perfectă, uniformă. În Birmingham se află foarte multe fabrici, aici se pot procura foarte ieftin mărfuri făurite din fier sau din oţel, de cea mai bună calitate. Oraşul este uriaş, are o sută de mii de locuitori. Este cel mai sumbru, cel mai trist şi cel mai jegos loc întâlnit până acum în Anglia. Locuitorii sunt fie negustori, fie lucrează în industrie, unde slujbele solicitante şi foarte murdare le conferă multora o înfăţişare soioasă, neprietenoasă. Totuşi, printre ei există şi oameni foarte prietenoşi, atenţi, precum doctorul Delys şi alţi câţiva, cu care Lackin mi-a făcut cunoştinţă.

7 iunie

Am călătorit în Dudley, ca să examinăm caii din împrejurimi. Este o regiune cu totul diferită de cele văzute până acum în Anglia. Hutele de sticlă, minele de cărbuni şi forjele se continuă una pe cealaltă. Întreaga regiune pare să fie mistuită de fum şi de flăcări, ca la Judecata de Apoi. Omul are impresia că a ajuns la porţile iadului. Totul e negru: şi piatra, şi oamenii. Cum abia răzbate prin tenebrele de un cenuşiu întunecat, soarele luminează vişiniu, cu o flacără cernită. Aici, maşinile cu aburi se folosesc pretutindeni şi sunt absolut perfecte.

8 iunie

În Warwick, la grajdurile Lapworth Livery. L-am studiat pe Duplicate. Este foarte puternic şi nobil. Capul se leagă în mod plăcut cu gâtul arcuit frumos, omoplaţii şi greabănul sunt puternic reliefate, spinarea este scurtă şi zdravănă. Picioare scurte, robuste, cu muşchi întinşi. Dar blestemul de spurcare a perfecţiunii l-a stigmatizat şi pe el: la articulaţia piciorului drept, cel din faţă, are o excrescenţă osoasă, care, ce-i drept, nu-l deranjează, deoarece are un mers uşor şi graţios, dar este un defect nepermis la un armăsar de prăsilă şi cu atât mai îngrijorător cu cât el apare şi la alţi doi fraţi ai săi (urmaşi ai lui Ditto şi Beningborough Mare). Mister Thomes, proprietarul cailor, m-a primit foarte prietenos, în calitatea mea de cumpărător. O zi întreagă, n-am putut să scap de el, a trebuit să iau şi micul dejun, şi prânzul la el. Niciunde nu este primit mai bine cineva, ca tunci când vrea să cumpere cai ori când intră un burlac într-o casă cu o fată de măritat.

9 iunie

Din cauza ospitalităţii lui Thomes, care s-a ţinut scai de mine, am văzut castelul Warwick numai în fugă, din exterior. M-am dus în Stratford, unde am vizitat biserica, mormântul lui Shakespeare, casa lui şi cele câteva relicve rămase după el. Monumentul (bustul din biserică) este cu totul lipsit de gust: pana de gâscă, adevărată, ţinută în mână, zăpăceşte simţurile. Pe postament au fost scrise următoarele rânduri:

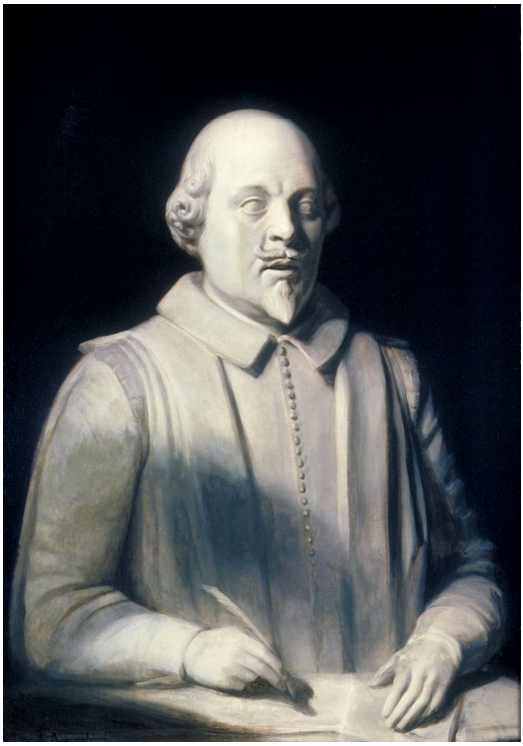

IUDICIO PYLIUM. GENIO SOCRATEM. ARTE MARONEM.
TERRA TEGET, POPULUS MAERET, OLYMPUS HABET.
(*Un Nestor ca judecată, un geniu ca Socrate, un Virgiliu prin artă;*
Pământul îl acoperă, poporul îl jeleşte, Olimpul îl are.)

În cartea de oaspeţi, unde toţi pelerinii care caută acest loc sfânt, mişcaţi de sentimente sau fără de ele, îşi trec numele, mi-am exprimat omagiul în limba maghiară. M-am revoltat la culme când am examinat cele câteva lucruri lăsate drept moştenire de Shakespeare. O femeie

bătrână, murdară, respingătoare, dar care susţinea că se trage din spiţa marelui poet, m-a oprit chiar la intrare, pe stradă şi s-a oferit, pălăvrăgind şi înghesuindu-se într-un mod dezgustător, să-mi fie ghid pentru câţiva şilingi. A sfârşit prin a-şi oferi şi a-şi lăuda cu sârg propriile opere dramatice: „*The Battle of Waterloo*”, „*The broken vow*” etc. Se numeşte Mary Hornby. [N. t.: Şi Washington Irving a întâlnit-o în 1815. Portretul corespunde.]

Cu poştalionul la ferma Crofts. După-masă m-am întors la Londra.

10 iunie

Am ajuns dimineaţă la Londra. Am luat prânzul la ambasadorul Eszterházy. Aici e neînchipuit de cald. La amiază au fost 27 de grade, iar seara, după ploaie, 17.

12 iunie

Széchenyi şi Sahländer au plecat din City cu poştalionul. Plănuiesc să vadă Yorkshire şi târgul din Boroughbridge.

13 iunie

Prin Doncaster în Ferybridge, unde, coborâţi din poştalion, am mers încă două mile ca să-l vedem pe Androssan. Ni s-au oferit spre achiziţie mai mulţi cai, dar niciunul nu s-a potrivit cerinţelor noastre.

14 iunie

Ne-am dus în Tedcaster. Negoţul cu cai din Yorkshire ridică mai multe piedici decât s-ar crede. Caii fără cusururi, buni, în întregime sănătoşi, sunt extrem de rari, iar oamenii foarte vicleni.

Am călărit până la Branham Park, reşedinţa domnului Fox Lane. Clădirea veche, umbrită de copaci arată foarte bine din depărtare, dar dezamăgeşte privită de aproape. Parcul este mare, lăţit pe o serie de coline, elegant. L-am cercetat pe Van Dyke junior. (Picioare slabe, greabăn firav, ochi cu probleme.) Fox Lane l-a achiziţionat nu demult cu 100 de guinee. Cardinal Wolsey, 6 ani, firav, rigid, cu excrescenţe osoase. Iapa galbenă recomandată de Lackin este puternică şi bună.

Deoarece nu-i prea gonace, vor s-o folosească la vânătoare. Dacă ar fi fost de altă culoare şi fără semne particulare, s-ar fi potrivit perfect cu ceea ce caut. Domnul Fox Lane are doar patru iepe: Trictrac, Waxy Mare, Beningborough Mare şi una pentru vânătoare.

Am luat prânzul în York. Pe apa râului Foss, un individ se dădea în spectacol, aşezat pe o bârnă fixată pe patru bucăţi mari din plută; de picioare îşi legase nişte lopăţele din scândură, cu ajutorul cărora se deplasa destul de rapid. O aglomeraţie de speriat. Niciunde în lume nu-i o înghesuială mai neplăcută decât aici. Englezii dau puternic din coate ca să-şi facă loc. Seara am ajuns în Newmalton.

16 iunie

Seara am ajuns la Hambleton. Aceste câmpuri imense se întind pe un podiş mare, stâncos, dar cu sol moale, potrivit pentru antrenamente - dar cea mai frumoasă privelişte ni se arată de sus. Pe orizontul lăţit la infinit, privirea se domoleşte la vederea unei ţări foarte bogate, transformată într-o grădină cultivată cu multă pricepere. Această privelişte nu-i pitorească, nu se adresează simţurilor, ci suprinde prin spirit. Numeroasele clădiri ale fermelor şi plantaţiile, în care trăiesc într-un spaţiu relativ mic mii şi mii de oameni, dovedesc existenţa unei naţiuni libere şi prospere, calităţi dobândite prin sârguinţă.

18 iunie

În Richmond-Catterichbridge. Pe drum l-am examinat pe Octavian la Lotterige. Richmond este excelent situat. Un pârâu frumos şi curat

curge sub o streaşină stâncoasă, închipuită de pădurile de pe creastă. Ne-am dus la Wimbledon încă în această seară.

19 iunie

Am urmărit caii, şi la antrenament, şi în interiorul grajdurilor lui Croft, Wangles, Smith şi Powlett. Seara ne-am întors înapoi la Boroughbridge.

20 şi 21 iunie

La târg. Destul de mulţi cai, iepe îndeajuns, dar niciuna potrivită printre ele. În general, sunt foarte puţini cai buni. În timpul ultimelor războaie (1815), armata a achiziţionat atât de multe animale încât

fermierii şi-au vândut toate iepele tinere la un preţ destul de piperat (25-30 guinee), de aici actualul deficit de iepe la 3 sau 4 ani.

La târg am întâlnit patru nemţi din Saxonia, trimişi să cumpere cai, nu mi-am dat seama pentru care curte anume. Toată ziua au stat într-o cameră rece şi au fumat lângă fereastră, înconjuraţi constant de o mulţime curioasă. Ni s-a spus că se trezesc şi merg la culcare fumând. Nu-i posibil să vezi figuri mai ridicole şi mai dezgustătoare decât cele ale acestor străini, în hainele lor murdare şi neobişnuite, de-a dreptul ţicnite faţă de cele de aici. Başca, probabil pentru a-şi îndeplini cât mai bine misiunea, niciunul nu vorbeşte englezeşte.

22 iunie

După-amiaza am mers la Abinford să-l vedem pe domnul Glascoins. Am coborât în parcul drăguţ din faţa celei mai curate şi îngrijite case. Am fost întâmpinaţi de un bărbat în vârstă, cu părul pudrat, ciorapi de mătase, pantofi cu catarame şi un frac negru; tocmai se pregătea să ia prânzul. Mi s-a părut o ţinută prea exagerată la ţară. Seara am ajuns în Doncaster trecând prin Ferrybridge.

23 iunie

L-am văzut pe Hetman în Doncaster.

Domnul Lomley, care este fratele mai mic al lordului Scarborough, locuieşte aici într-un vechi conac, foarte confortabil şi frumos mobilat şi ne-a întâmpinat cu multă amabilitate. Drumul nostru a trecut apoi pe lângă parcul Lordului Scarborough şi, un pic mai târziu, am părăsit

drumul principal şi am traversat parcul Ducelui de Portland. Este un loc grozav. Frumosul castel a fost construit în mijlocul unei pajişti mari şi verzi, lângă un lac luminos, neted ca o oglindă. Aleea frumoasă şi largă trece printre tufişuri luxuriante şi uriaşi copaci seculari, uneori printr-o umbră răcoroasă, alteori în aer liber, oferind cea mai frumoasă privelişte a castelului şi lacului. Săteni veritabili există doar în Anglia - iar englezii sunt singurii care se pricep să savureze viaţa la ţară!

Am călătorit toată noaptea. Ploaia se terminase, aşa că aerul a fost foarte plăcut.

24 iunie

Dimineaţa am ajuns la Melton Moubray.

Prin Leicester până la Bosworth. Am luat prânzul la un negustor de cai. Am stat la masă noi doi, el, fratele său destul de pocit şi o amantă şi mai urâtă. Aici, în Anglia, în cazul unor oameni de acest tip, uzanţele sunt ridicole şi groaznic de plictisitoare. Prânzul se compune dintr-o bucăţică de pulpă ovină şi şuncă, servite cu complimente, chestii ceremonioase şi întrebări fără de număr. Vinul e prost, dar totuşi mai bun decât în majoritatea hanurilor, unde cea mai mare parte din sherry şi porto a fost fabricat din rachiu, cu Dumnezeu ştie ce adaos criminal. Vinul englezesc este o poşircă dreasă cu condimente, dar culoarea lui e comparabilă cu cea a vinurilor cele mai de soi.

Seara în Northampton. Un peisaj rural minunat. Am avut ocazia să văd din nou cum se fac drumurile aici. Cauza principală a calităţii deosebite constă în faptul că sunt păstrate excelent, fiind reparate aproape zilnic. Contribuie foarte mult şi faptul că nu există îngheţuri de lungă durată sau dezgheţuri în serie, ca la noi. Şoselele arată foarte

frumos, pentru că nu au o uniformitate plictisitoare, nu se desfăşoară cale de kilometri în linie dreaptă, ci şerpuiesc constant prin nişte regiuni frumoase; ele nu sunt mai largi decât este necesar şi nu sunt flancate de şanţuri de mărimea unui zid. În alte ţări, când se construiesc drumurile principale, se taie fără milă prin câmpuri şi grădini, deoarece aşa cere confortul general, interesul de rang superior. Aici, fiecare posesiune privată minusculă este ocolită, deoarece proprietatea oricui este inviolabilă. Vreme de şapte ore şi jumătate am parcurs 66 de mile, de la Northampton la Londra.

Este imposibil să călătoreşti aici mai repede şi mai plăcut decât cu poştalionul. Trăsurile sunt întotdeauna bune şi confortabile, caii sunt excelenţi, serviciul din fiecare han este cel mai bun pe care ţi-l poţi imagina şi totul este foarte curat. O milă într-o trăsură cu doi cai costă 16-18 penny. Staţiile se află la 8-14 mile una de alta. Iar „*post-boy*”-ul primeşte 4-6 şilingi.

30 iunie

O zi care a trecut ca oricare alta. Am citit, am scris, am luat prânzul fie la club, fie la Eszterházy, mi-am vizitat prietenii dimineaţa, am mers la teatru seara. Zilele astea suntem în Croydon.

Alaltăieri, contele Széchenyi, Coloredo, Merveldt şi contele Brayner au luat masa la hotelul Clarendon. Pe acesta din urmă l-am întâlnit doar acolo. Nu este lipsit de valoare.

Ieri am fost la circul lui Stonley şi Davy. L-am urmărit pe cel mai priceput acrobat care umblă pe funie. Spectacolele cu cai nu sunt deosebite, dar săriturile sunt ferme şi sigure. Un salt remarcabil cu trambulina peste 7 cai. La sfârşit, un spectacol de teatru unde rolurile

principale au fost jucate de un urs şi un câine şi le-au interpretat foarte bine.

Timp de două zile vremea a fost ploioasă, dar astăzi s-a înseninat din nou. În seara aceasta, Széchenyi a depus toate eforturile ca să-l convingă pe Esterházy să cumpere armăsari. Este foarte vanitos şi poate că n-are mai multă forţă mentală decât putere fizică. Din păcate, nu ne putem aştepta să facă ceva pentru săraca noastră ţară.

1 iulie

Este uimitor să priveşti bogăţia nelimitată a acestei ţări, reflectată de comerţul din docurile Indiilor de Vest sau de Est, în mulţimea corăbiilor încărcate, în activitatea, agitaţia din feluritele ramuri ale comerţului. Docurile India de Vest au fost deschise în 1802, ceea ce a reprezentat o lucrare uriaşă, finalizată în doi ani. Actuala Companie, care le-a construit, posedă un capital de 1.000.000 de lire sterline. Construcţia constă de fapt din două părţi. Docul din Nord măsoară 30 de acri (15 hectare) şi poate găzdui 300 de nave din Indiile de Vest. Docul din Sud acoperă 260 de acri şi oferă loc pentru 200 de nave. Deci docurile din Londra pot găzdui 500 de nave. Capitalul Companiei Indiilor de Est este de 2.000.000 de lire sterline, ea a fost înfiinţată în 1803. S-au răspândit foi volante şi s-au strâns 300.000 de lire sterline sub prima semnătură. Pentru construcţia docului India de Vest au fost adunate în numai câteva ore 800.000 de lire sterline. Docurile India de Vest sunt cele mai frumoase. Rezervoarele imense de apă sunt înconjurate de semistructuri deschise, sprijinite pe piloni de fier. În spatele acestora se află depozitele de cărbune. Drumul de la docuri până în City este în întregime pietruit.

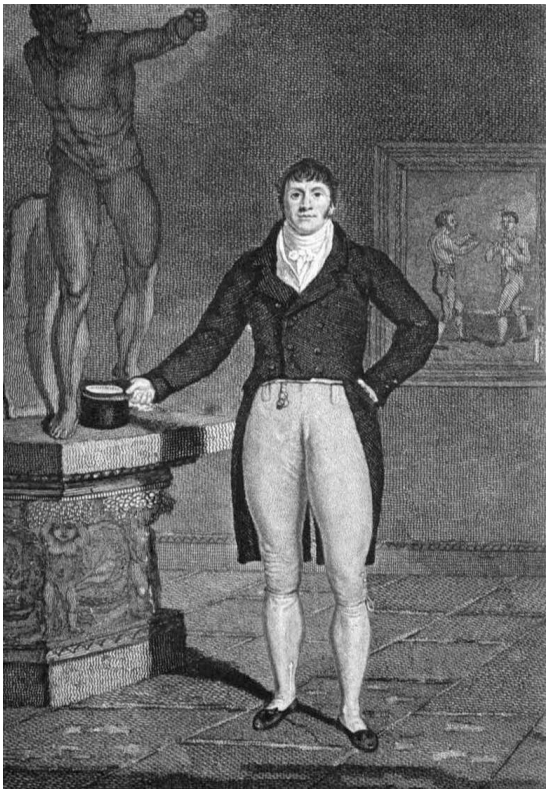

2 iulie

L-am cunoscut pe celebrul boxer John Jackson la hotelul Clarendon, unde am luat prânzul cu Georg Parish, colonelul Wilson şi Széchenyi. Este cel mai bine dezvoltat şi mai puternic tânăr pe care l-am văzut vreodată. Are un bust mai mare decât al meu, braţele puţin mai groase şi mai tari decât ale mele, iar coapsele şi mai ales gambele sunt incomparabil mai puternice. N-are pic de burtă, este zvelt.

17 iulie

Am luat prima lecţie de box de la Jackson. Înainte de lecţie, am cântărit 14 stones cu 9 pfunzi (93 kg). După, cu 2 1/2 pfunzi (1,125 kg) mai puţin.

Bazându-se pe noi, Weatherley a cumpărat de la Brout armăsarul Student pentru noi, dar calul nu-i deloc ceea ce ne-am fi dorit. Are spatele căzut, este insuficient de osos şi prea mic. La doar 15 pumni lungime, nici vorbă să ne placă. Weatherley ne propune să ducem calul la Viena şi dacă acolo se va vinde bine, să împărţim profitul sau să păstrăm cele 100 de guinee, preţul pentru care l-a cumpărat. După o lungă ezitare, am decis că voi cumpăra calul. Weatherley mi-a propus să-i plătesc banii doar în Viena. Dorind să întocmim un contract scris, am stabilit o oră. Când a sosit, a cerut să încaseze toate cheltuielile pe care le-a făcut de când a cumpărat calul, precum şi dobânda până la plata din Viena. Am protestat cu putere împotriva acestor cerinţe, drept care s-a stârnit o dispută între noi, Weatherley s-a manifestat nepoliticos, după care eu am spus că, nedorind să am parte de grosolăniile lui, de acum înainte nu doresc să mai am de-a face cu el. Prin urmare, nu voi face niciun târg, să-şi păstreze calul. După această declaraţie, l-am părăsit, iar acum sunt din nou fără un armăsar. E o stare deloc plăcută pentru mine, dar mă bucur că am pus punct legăturii plictisitoare cu o persoană lipsită de orice bun simţ.

19 iulie

Am pornit la miezul nopţii şi am ajuns la Cheltenham, locul unde se organizează cursele, după-masă la ora 1. Întrecerile sunt absolut nesemnificative. Cheltenham este o staţiune balneară, situată într-un loc plăcut, înconjurată de o culme frumoasă, ca un amfiteatru. Hipodromul este pe deal, de unde se deschide o privelişte frumoasă, pestriţă. Se poate zări până foarte departe. Oraşul este curat şi arătos. Găzduieşte mulţi oaspeţi la spa. Apa din acest izvor curăţă sângele şi îi uşurează curgerea, iar efectul ei poate fi desluşit de cum vezi oamenii care vin să se vindece aici. Nu întâlneşti aici pacienţi palizi şi slabi, ci mai ales chipuri durdulii, rotunde ca Luna, care vor să-şi pună din nou în mişcare circulaţia sanguină leneşă.

20 iulie

Johnes, care a lucrat cândva pentru Széchenyi, iar acum antrenează caii de aici, spune că Student este un armăsar nerodnic, lucru confirmat şi de herghelegiul lui Sir John Coventry. Anul trecut, Student a fost la Sir John Coventry. Ce noroc că mârlănia lui Weatherley a zădărnicit târgul.

Domnul Green ar fi trebuit astăzi să se urce într-un aerostat, dar balonul s-a spart înainte să se umple complet. Disperat şi imprudent, Green ar fi vrut să decoleze cu aparatul stricat, dar publicul l-a împiedicat.

21 iulie

Am plecat din Cheltenham. În Londra, l-am văzut pe Anticipation. Seamănă cu orice altă rasă în afară de pur-sângele englez. Mi l-a amintit pe „*Cezar*” de la Bonţida. Gât puternic, oase tari. Am examinat câţiva mânji; sunt buni, dar moştenesc capul mare şi greu al tatălui. L-am văzut pe Rubens la Hungerford. Este un armăsar imens, cu muşchi superbi, forme nobile, forţă bună şi o osatură sănătoasă pentru vârsta lui. Nu este destul de arcuit, iar picioarele din spate sunt exagerat de drepte. Am dormit în Newbury.

22 iulie

Am ajuns la Londra prin Reading. Széchenyi îi poruncise lui Sahländer ca în timpul absenţei noastre să pregătească caii pentru plecare. Sahländer, crezând că Student ne aparţine i-a pus pătura în grajdul lui Weatherley şi a cerut oamenilor lui Széchenyi să-l scoată afară. Aflând de această acţiune prematură al lui Sahländer, am trimis imediat un om să dea jos pătura de pe cal şi m-am dus la Weatherley să-i spun să nu considere că l-am achiziţionat, deoarece s-a făcut fără ştirea mea, pe baza unei neînţelegeri, având în vedere că nu aş cumpăra calul sub nicio formă. Am adăugat şi cele auzite despre Student în Cheltenham. Weatherley s-a supărat cumplit şi a declarat că mă va obliga pe cale judecătorească să plătesc calul. Întrucât nu există niciun document, nu există martori, iar vânzarea nu s-a încheiat, am luat-o ca pe o ameninţare deşartă.

23 iulie

Îi voi vizita încă o dată pe toţi negustorii de cai, pe Tattersall şi pe Barer, ca să găsesc un armăsar pentru Haller şi pentru mine, pentru că, deşi sunt de aproximativ 4 luni în Anglia şi mi-am dedicat tot timpul cumpărării de cai, n-am nici armăsar şi nici n-am cumpărat ceva pentru Haller. Iată unul dintre acele cazuri rarissime pe care le-am anticipat corect. Am căutat cai doar pentru Széchenyi, toate acţiunile noastre au fost subordonate scopurilor sale, dacă am găsit ceva, el l-a achiziţionat. L-am negociat cu plăcere pe Shreckhorn şi l-aş fi putut cumpăra, dar „*ego sum ego*”. Fiamé a fost întâi a mea, dar nu la ceasul potrivit. L-am găsit pe Partisan şi am ajuns la o înţelegere, dar el l-a cumpărat. L-aş fi luat pe Merinos, dar el n-a fost de acord. În târguri şi pretutindeni, singura întrebare a fost dacă există un cal potrivit pentru el, niciun pic de atenţie pentru ceea ce aş fi avut nevoie eu. S-ar putea crede că a depins de mine să-i atrag atenţia şi să-l împiedic să fie egoist. În prietenia noastră, ar trebui să fie firesc, dar tocmai cedarea a reprezentat soluţia celei mai dificile probleme: să călătoreşti împreună cu Széchenyi şi să te înţelegi bine cu el. Am prevăzut că, de îndată ce-şi va definitiva achiziţiile, îşi va trimite imediat caii, fără să ţină cont de mine. Acum, pe nepusă masă, a hotărât ca mâine să-i pornească la drum. Faptul că beneficiez de finanţarea unei conscripţii ardelene şi că, în ciuda tuturor planurilor elaborate, n-am un armăsar de prăsilă şi că mă întorc în ţară fără unul, deşi am banii lui Haller în mână, este cu adevărat ridicol şi

acasă va părea şi mai caraghios, deoarece acolo nimeni nu realizează cât de nesfârşit şi de dificil este să faci afaceri cu geambaşii.

24 iulie

Caii au pornit la drum (către Ungaria).

25 iulie

Aici secerişul este tocmai în plină desfăşurare. Am văzut două feluri de a recolta grâul. Primul e ca la noi, se taie un snop cât încape în palmă, dar cu o seceră mai mare, iar celălalt prin lovirea şi tăierea cu o seceră mai mare şi mai grea, ca în Austria. Nu se strâng snopi mari şi nu se leagă cu paie, ca în Germania, ci cu sforicele pregătite dinainte, ca la noi. Adesea, englezii lasă snopii de grâu în câmp şi îi duc acasă abia

după câteva zile. Deseori, snopii se aşează în cruci, câte 9 sau 10, dar nici forma, nici numărul acestora nu urmează o metodologie la fel de precisă ca la noi. În ferme, nu se depozitează nici cerealele, nici fânul în spaţii acoperite. Totul rămâne sub cerul liber şi este strâns pe câmp în grămezi bine clădite. Căpiţele se ridică de obicei pe o bază de lemn sau din cărămidă, la 1-2 picioare de sol, podită foarte atent cu paie. Firele de paie care ies din grămadă sunt tunse cu foarfeci lungi. Uneori, grânele se păstrează ani de zile, depozitate astfel. De asemenea, fânul este conservat într-un fel identic pentru perioade foarte lungi de timp. Treieratul se face mecanic, cu nişte treierătoare mobile mai mici sau mai mari, care nu sunt nici atât de complicate, nici atât de elegante precum par în prospecte. Nu cred că ar putea fi folosite la noi din cauza lipsei de experienţă a oamenilor şi a carenţelor din industria minieră şi din siderurgie. Consider că Burg, modelul german de treierătoare, se potriveşte mult mai bine condiţiilor de la noi.

În Anglia, ogoarele se ară imediat după seceriş, dar în unele părţi sunt întâi păscute de oi. În bună parte, terenurile cultivate cu grâu sau cu secară sunt semănate primăvara, dar uneori sunt folosite şi ca pajişte sau păşune. N-am remarcat ca grâul englezesc să fie mai mare sau mai bun la gust. Paiele nu sunt mai lungi, iar spicele nu sunt nici mai mari, nici mai pline decât la noi. Este foarte curat, pentru că este plivit, şi nu se culcă la pământ, pentru că nu este semănat atât de îndesat. Ovăzul se treieră şi mecanic, dar foarte adesea, atât ovăzul cât şi grâul se bat cu îmblăciul, ca la noi. În Anglia, toate clădirile agricole sunt cât se poate

de simple, tot ce contează este scopul şi ieftinătatea; frumuseţea n-are nicio însemnătate.

26 iulie

Széchenyi a plecat la Dover ca să-şi vadă caii îmbarcaţi. L-am examinat pe Romaní şi pe ceilalţi cai de la Tattersall. În timp ce traversam parcul, doi poliţişti mi-au ieşit în cale cu un „*arrest*” sau „*warrant*” şi m-au reţinut cu tot dichisul. Susţinându-şi dreptatea cu propriul jurământ, Weatherley a solicitat eliberarea mandatului de arestare. Onor străjerii mei s-au grăbit să se întoarcă la Weatherley, m-au înghesuit într-un „*hackney-coach*” şi m-au cărat la avocatul lui Tattersall, unde el şi fratele său au garantat pentru mine, ca să nu am parte de onoarea de a fi luat pe sus şi întemniţat în City. În Anglia, toată lumea poate fi arestată cu un mandat (cu excepţia celor de la ambasadă) şi poate fi eliberată dacă două persoane garantează pentru ea. Altfel, acţiunea lui Weatherley este de-a dreptul ridicolă. Nu are acte, nu are martori pentru a dovedi că ar fi încheiat un târg. Din partea mea, Széchenyi şi Colloredo îmi sunt martori că a fost vorba doar de a duce calul la Viena în beneficiu comun şi astfel, chiar dacă ar fi existat un act, armăsarul n-ar fi fost considerat ca posesie a mea, ci proprietate comună. Sunt pregătit şi ferm hotărât că, în cazul în care Weatherley mă va da în judecată şi va câştiga procesul, voi împuşca animalul după ce banii vor fi plătiţi şi voi folosi tot felul de grosolănii ca să-l forţez la un duel cu pumnii, iar atunci sper să-i achit dobânda banilor cheltuiţi de mine în pete roşii şi vânătăi albastre. N-am crezut nicio clipă că mă va

reţine. Îl credeam mai inteligent decât să facă un pas atât de violent, care i-ar putea provoca neplăceri şi lui Eszterházy, singurul său sprijin. Cele întâmplate s-au petrecut aievea, astfel încât la şirul experienţelor mele din Anglia s-a adăugat şi cunoaşterea practică a procedurilor juridice.

29 iulie

Ne-am dus împreună cu Tattersall la Barnet ca să-l vedem pe Cato. Unul dintre cei mai buni cai pe care i-am întâlnit vreodată. Un armăsar frumos, cu picioare scurte şi puternice, cum mi-am dorit. Nu este foarte popular deoarece n-a câştigat prea multe curse, deşi mereu a alergat iute, de aceea l-au scos la vânzare. Are 14 ani. Cu siguranţă, vârsta ar putea constitui o obiecţie, dar se pot găsi cusururi oricărui cal. Mi-am dat acordul pentru cumpărare.

Am vizitat „*British Museum*”. Lucruri deosebit de frumoase, mai cu seamă bogata colecţie de sculpturi. Am examinat „*Colecţia Elgin de statui din marmură*” (The Elgin marbles), aduse din Atena administrată de turci de către Lordul Thomas Bruce, al VII-lea conte de Elgin, artefacte găsite în timpul săpăturilor din Grecia. Statuile mutilate ale lui Tezeu şi Ilissus sunt neînchipuit de frumoase. Cele trei capete de cai de pe Parthenon sunt sută la sută asiatice. Pentru ca omul să se bucure cu adevărat de toate aceste comori de artă, ar trebui să petreacă ani de zile aici.

Am luat prânzul cu [boxerul John] Jackson la Walson's Hôtel.

30 iulie

M-am dus la Brighton să urmăresc întrecerile, deşi nu s-au prezentat nişte cai nemaipomeniţi. Centaur Carbonaro i-a învins cu uşurinţă pe toţi. Brighton este foarte elegant. Noaptea m-am întors la Londra.

31 iulie

Seara am fost la „*Oldmarks*”. Destul de gol şi de plictisitor. I-am văzut pe Lord Londonderry (Robert Stewart) şi pe Chateaubriand. Lady Foxlane a fost cea mai frumoasă dintre femei. Locaţia este foarte cochetă, iar balurile de societate sunt foarte populare în timpul iernii. Biletul de intrare se obţine doar cu o recomandare, pentru un galben.

1 august

L-am cumpărat pe Cato pentru 200 de guinee. Cred că l-am cumpărat extrem de ieftin. N-aş fi putut obţine un armăsar mai bun pentru herghelia şi iepele noastre ardelene. E minunat, seamănă cu un pur-sânge arab. Are capul expresiv, un gât potrivit, nu prea gros, un greabăn perfect, cele mai scurte picioare şi cele mai puternice oase pe care le-am văzut vreodată la un pur-sânge. Părţile cele mai bune, demne de admiraţie, sunt spinarea şi muşchii. Fără îndoială, este unul dintre cei mai buni cai pe care i-am cumpărat vreodată. Cu excepţia lui Catton, Cannon Ball şi, poate, Teresias, nu cunosc un cal în Anglia care să mă satisfacă mai mult decât acesta.

Seara m-am dus să văd o piesă franceză. Foarte plictisitoare.

2 august

M-am dus împreună cu Hesherington la Walton Cross, ca să vedem armăsarul de 4 ani al lui Dyson. Provine din tatăl Walton şi mama Canidia. A fost crescut la Hamptoncourt. Este un cal foarte puternic, lat, utilizabil, dar are defecte la picioare, aşa că nu merită cele 200 de guinee, la cât a fost evaluat.

Din nou la Jackson. L-am cunoscut pe Tom Spring, care este mai puţin dezvoltat decât Jackson. Deşi John Jackson are peste 50 de ani, el este încă un sportiv puternic.

4 august

Împreună cu Széchenyi, am făcut o plimbare cu barca pe Tamisa. Am luat prânzul la Swan-Inn de lângă podul Battersea şi ne-am întors acasă seara.

5 august

Dimineaţă, la Harmant (Old Brood Street Adams' Court), am primit 350 de guinee de la Széchenyi.

6 august

În parlament, am urmărit ceremonia de prorogare. A fost deosebit de demnă. Regele şi-a ţinut discursul stând pe tron, cu coroana pe cap. Iată o adunare dintre cele mai strălucite. Am văzut o mulţime de atelaje grozave, minunate. Caleaşca regală a fost trasă de 8 cai albi (celebrii hermelini).

7 august

Astăzi, după „*sparring*”, greutatea mea a scăzut incredibil de mult. Am avut norocul să boxez cu Spring, campionul Angliei. Foarte puternic, dar supraponderal. Are oasele mai subţiri decât ale mele, ba cântăreşte şi mai mult de 16 stones (80 kg). Are picioare slăbănoage, cu podragă.

Prânz la Club cu Clain William.

8 august

Am căutat din nou cai, ca aproape în fiecare zi. Aş dori să mai achiziţionez un cal, pentru că oricum trebuie să trimit 2 oameni cu cei doi armăsari. Am cumpărat o iapă puternică, mare, de culoare brun-închis, cu 35 guinee, de la Dickson. Am călărit-o ca s-o testez. S-a întors sănătoasă în grajd, unde s-a ologit dintr-o dată. Am trimis-o imediat înapoi.

9 august

Dimineaţă la 5, i-am trimis pe Cato şi pe Ardrosan. Împreună cu caii, merg un pointer (prepelicar) al meu, un alt câine pe care Széchenyi l-a primit în dar de la Tattersall şi dulăul Terranova al lui Colloredo.

10 august

Am cumpărat o altă iapă foarte bună de la Dickson cu 50 de lire şi am trimis-o imediat după caii mei.

Am boxat cu Jackson pentru ultima dată şi mi-am luat rămas bun de la el. Sunt foarte puţini oamenii pe care să-i fi îndrăgit la fel.

11 august

La 11, am părăsit Londra împreună cu Széchenyi, în trăsura lui cea nouă şi drăguţă. Am sosit la Dover seara la 7. Caii mei au sosit de ieri.

12 august

Széchenyi a plecat la Calais şi nu-l voi revedea decât la Viena. Pachebotul poştal (mail packetboat) va pleca doar poimâine, de aici spre Ostende, până atunci trebuie să aştept aici. Astăzi am savurat marea în două rânduri: am vâslit şi am înotat în ea.

13 august

Cu Letham, care a dat dovadă de multă bunăvoinţă când am îmbarcat caii şi continuă să se comporte foarte prietenos cu mine, am asistat la sosirea unui grup de peste 20 de cai, proprietatea unui geambaş din Bruxelles. Toţi sunt nişte mârţoage, pe cei mai mulţi îi ştiu de la Livery Stables din Londra.

Am înotat din nou.

14 august

De la Dover şi Oostende, la bordul lui Éclipse. Mi-am îmbarcat caii fără probleme şi la orele 10 1/2 am părăsit portul pe o vreme foarte bună, cu vânt prielnic. La ora 5 s-a instalat un calm deplin, iar mai târziu vântul a început să sufle în contra. Ieri am primit vestea morţii Lordului Londonderry, astăzi s-a confirmat presupunerea că, brusc, şi-a pierdut minţile şi şi-a retezat gâtul cu un cuţitaş pe care-l purta la el. Este interesant că Napoleon, Wellington şi Lord Londonderry s-au născut cu toţii în 1769.

Ieri l-am cunoscut pe Alexander, un ventriloc. Un palavragiu plictisitor, dar cu o voce scoasă cu adevărat din burtă. Cel puţin nu scoate nicio vorbă din buze. Astăzi călătoresc foarte puţini cu nava noastră. Două femei drăguţe, nişte francezi tâmpiţi şi un olandez dolofan, bine îndopat. Nu circulă niciun vapor între Oostende şi Dover. Nava cu care călătoresc este un vas cu pânze.

NOTA TRADUCĂTORULUI

Aici încheiem publicarea fragmentelor din „*Jurnalul de călătorie*”, care au apărut cu ocazia bicentenarului voiajului, pe parcursul anilor 2021-2022, în revista „*Caiete Silvane*” şi cotidianul „*Magazin Sălăjean*” din Zalău.

În 15 August, de Sântămărie Mare, tânărul Wesselényi a debarcat pe continent, în Belgia. Nu s-a grăbit acasă, unde a ajuns venind de la Marghita, prin Şimleu Silvaniei, abia în 21 noiembrie 1822.

Toate ilustraţiile de epocă sunt din domeniul public, preluate de pe *Wikimedia Commons*, accesate în martie 2025.

Textul original al volumului „*Báró Wesselényi Miklós útinaplója, 1821-1822*”, este accesibil pe internet, în colecţia Bibliotecii Electronice Maghiare (Magyar Elektronikus Könyvtár):

http://mek.oszk.hu/09200/09257/09257.htm

El a fost digitalizat în 2011, la Biblioteca Orăşenească Jibou, după exemplarul profesorului Deák Zoltán.

Întrucât ne-am propus să alcătuim un text destinat popularizării unei viziuni europene, o lectură larg accesibilă, am sărit peste unele pasaje şi am urmărit în special descrierile locurilor vizitate şi episoadele anecdotice, menite să contureze un portret.

În 21 aprilie 2025 se împlinesc 175 de ani de la moartea marelui fiu al Jiboului.

CUPRINS

UNGARIA 5
AUSTRIA.....8
BAVARIA.....14
WÜRTEMBERG 21
FRANŢA.....29
ANGLIA.....67
NOTA TRADUCĂTORULUI.....129